

Odolnosť v praxi

Programový materiál

)) glopolis

ODOLNOST V PRAXI

SUSAN UPTON
MAGGIE IBRAHIM

Na přední straně obálky: Don Zenon a jeho vylepšené brambory, Ancash, Peru (Mainstreaming Livelihood Centred Approaches to Disaster Risk Reduction; DFID, Conflict and Humanitarian Fund) 2010. Practical Action Peru

Poděkování

Tento materiál vychází z programu organizace Practical Action: Omezování zranitelnosti.

Je založen na šesti případových studiích z Peru, Nepálu, Keni, Súdánu a Bangladéše. Autorky by rády poděkovaly za pomoc ženám, mužům i dětem, kteří se podíleli na projektech organizace Practical Action, stejně jako pracovníkům a partnerům těchto projektů.

Autoři posílají své vřelé díky zaměstnancům regionálních a národních kanceláří Practical Action v Latinské Americe, východní Africe a jižní Asii za jejich příspěvek k těmto případovým studiím.

Gehendra Gurung, Haseeb Irfanullah, Willie Tuimising, Max Watanabe a Sazzad Hossain Miah přispěli svými komentáři, za což jim rovněž patří dík.

Poděkování patří také Hilary Warburton za vedení, vhled a komentáře.

Copyright

©Practical Action 2012

Oprava protizáplavových zábran, projekt Mainstreaming omezení rizika vzniku katastrof ohrožujících obživu, projekt Zabezpečení zdrojů obživy v Nepálu.

Obsah

Poděkování	3
Obsah	5
Shrnutí	6
Úvod: Rámec V2R v praxi	8
Rozvojový problém	9
Co je odolnost?	10
Jakým způsobem Practical Action podporuje odolnost	12
PRVNÍ PŘÍPADOVÁ STUDIE: Ochrana zdrojů obživy v době katastrofy v Peru	13
DRUHÁ PŘÍPADOVÁ STUDIE: Zabezpečení zdrojů obživy v Nepálu	19
TŘETÍ PŘÍPADOVÁ STUDIE: Iniciativa pro zmírnění škod způsobených suchem v Keni	25
ČTVRTÁ PŘÍPADOVÁ STUDIE: Zelený Dárfúr, Súdán	31
PÁTÁ PŘÍPADOVÁ STUDIE: Od zranitelnosti k odolnosti: Přípravenost bangladéšských domácností	37
ŠESTÁ PŘÍPADOVÁ STUDIE: Praktická řešení pro komunity původních obyvatel a migrantů v Peru	43
Ponaučení	48
Ponaučení z praxe	53
Doporučení pro tvorbu politik a programů	53
Doporučení pro další výzkum:	54
Závěr: Reflexe dosažených výsledků	55
Literatura	56
Příloha 1: Jak se jednotlivé projekty vyrovnávají s různými aspekty rámce V2R	57

Shrnutí

Podpora odolnosti nabývá v rozvojové oblasti na významu. Britské Ministerstvo pro mezinárodní rozvoj (Department for International Development – DFID) se zavázalo do roku 2015 začlenit prvek posilování odolnosti do všech svých národních programů a také integrovat princip odolnosti do veškeré své činnosti v oblasti změny klimatu a prevence vzniku konfliktů. V reakci na to pracuje sdružení neziskových organizací Bond (British Overseas NGOs for Development) na definování charakteristik a principů odolnosti.

Tento materiál obsahuje případové studie zaměřené na začleňování problematiky odolnosti do jednotlivých programů. Tyto případové studie vycházejí ze zkušeností získaných na místní úrovni uvnitř komunit, s nimiž Practical Action spolupracuje.

Practical Action definuje odolnost jako schopnost systému, komunity či společnosti odolávat, absorbovat, vyrovnávat se s a vzpamatovat se ze šoků a stresových událostí. Příslušníci odolné komunity dokážou zvládat rizika a vzpamatovat se z nepříznivých událostí, jakými jsou např. povodně, sucha či násilné konflikty. Tento pojem rovněž zahrnuje schopnost přizpůsobit se dlou-

hodobým trendům, jako např. změně klimatu, a to včas a efektivně, aniž by tím utrpěla kvalita jejich života.

Uvádění konceptu odolnosti do praxe je náročným problémem, s nímž se potýkají mnohé organizace. Practical Action si vytvořila postup s názvem „Od zranitelnosti k odolnosti“ (From Vulnerability to Resilience – V2R). Týká se analýzy příčin zranitelnosti, omezení rizika vzniku katastrof, dopadů změny klimatu, způsobů obživy i jejich dopadu na odolnost.

Tyto případové studie přinášejí příklady a doporučení vzešlé ze šesti projektů Practical Action. Každý z těchto projektů pak zahrnuje celý rámec V2R. Tyto případové studie ilustrují praktické budování odolnosti. V tabulce č. 1 naleznete shrnutí těchto šesti případových studií, přičemž podrobnější tabulku lze nalézt v Příloze č. 1. Tyto příklady byly vybrány tak, aby ilustrovaly různá východiska, národní kontexty a nejrůznější ekosystémy, v nichž Practical Action pracuje.

Jakkoli je prioritou uspokojení okamžitých potřeb, konečným cílem je dlouhodobý udržitelný rozvoj.

Tabulka 1: Přehled šesti případových studií

Případová studie	Název projektu	Stát	Hlavní sektor
1	Ochrana zdrojů obživy v době katastrofy v Peru	Peru (Ancash a Ica)	Omezení rizika vzniku katastrof Obživa
2	Zabezpečení zdrojů obživy v Nepálu	Nepál (Čitvan a Nawalparasi)	Omezení rizika vzniku katastrof Obživa
3	Iniciativa pro zmírnění dopadů sucha	Keňa (Turkana)	Omezení rizika vzniku katastrof Správa přírodních zdrojů Obživa
4	Zelený Dárfúr	Súdán (severní Dárfúr)	Potravinová bezpečnost Správa přírodních zdrojů Prevence vzniku konfliktů
5	Praktická řešení pro komunity původních obyvatel a migrantů v Peru	Peru (San Martin)	Správa Správa přírodních zdrojů Obživa
6	Od zranitelnosti k odolnosti: připravenost domácností	Bangladéš (Sirajganj)	Omezení rizika vzniku katastrof Obživa Správa přírodních zdrojů

Hlavním cílem programů je proto podpora schopnosti komunit a jejich členů řešit nejistoty vyplývající z budoucnosti.

Klíčová ponaučení:

1. Integrovaný přístup zvyšuje účinnost opatření

Způsob obživy, hrozby, vládnutí a měnící se tendence tvoří vzájemně propojený systém. Pochopíme-li tyto rozměry života lidí a přizpůsobíme-li jim naše snahy, pak každá ze složek může přispět k dosažení efektivnějších výstupů.

2. Rozvoj technické způsobilosti může pomoci při zvládnutí nejisté budoucnosti

Drobní zemědělci a chovatelé mohou převzít větší díl odpovědnosti za svou budoucnost a získat lepší výchozí pozici pro přijímání informovaných rozhodnutí s dlouhodobým vlivem, pokud budeme stavět na místních znalostech s cílem posílit stávající technologie a zároveň farmářům poskytovat nové technologie, Budování způsobilosti a rozšiřování možností volby vede k rozvoji experimentů a inovací.

3. Dlouhodobé partnerství může přispět k rozvoji přizpůsobivosti

Spolupráce s místními zástupci občanské společnosti může posílit adaptabilitu tím, že tyto skupiny mohou posílit místní instituce a úřady, zlepšit přístup k informacím, zlepšit znalosti a zapojit i komunity, které nejsou pokryty jinými programy.

4. Nezbytností je využití dříve získaných zkušeností

Dříve nabyté zkušenosti mohou pomoci pochopit místní socioekonomický kontext i situaci v oblasti obživy a správy. To je nezbytné, protože hrozba dopadů a rizik vyplývajících ze změny klimatu bývá těmito faktory často ovlivněna.

5. Přístupy zaměřené na dosahování konsenzu přinášejí hmatatelné úspěchy, a to především v konfliktních situacích

Postupy zaměřené na dosažení konsenzu zahrnují účast širokého spektra zainteresovaných osob, což je zásadní při práci se skupinami, jejichž zájmy jsou protikladné, stejně jako při mobilizaci schopnosti sociálního učení, vyjednávání a kolektivních akcí. Díky tomu mohl projekt v Súdánu pokračovat i během válečného konfliktu.

6. Zásadní význam posílení komunit

Při budování schopnosti místních obyvatel činit informovaná rozhodnutí ohledně vlastní budoucnosti má oblast posilování soběstačnosti zásadní roli.

7. Multiplikace výstupů projektu a přenos zkušeností jsou možné prostřednictvím partnerství a spolupráce s představiteli místní a oblastní správy

Nestačí pracovat na úrovni vesnic či lokálně. Projekty Practical Action dosahují širšího záběru prostřednictvím spolupráce s místními organizacemi zastupujícími občanskou společnost a propojení se správními strukturami na místní, oblastní a národní úrovni.

8. V situacích, kdy komunity čelí budoucí nejistotě, je zapotřebí určitá míra flexibility.

Pracujeme-li s nejistou budoucností, musí být naše projekty flexibilní a schopné zohledňovat různé scénáře vývoje. Do programů je třeba zabudovat parametr zohledňující schopnost obyvatel přizpůsobit se budoucím situacím.

Doporučení pro tvorbu politik a programů

1. Využití komplexních rámců, jako např. V2R, může vést ke zvýšení efektivity programu. Všichni programoví a plánovací pracovníci musí zohledňovat vztahy mezi obživou, hrozbami, vládnutím a nejistou budoucností a nesoustředit se pouze na jeden izolovaný aspekt.
2. Chceme-li dosáhnout změny, musíme upřednostňovat a řešit místní potřeby.
3. Chceme-li rozšířit působnost a rozsah projektů, je třeba dosáhnout propojení a vlivu na střední úrovni vládnutí.
4. Lepší využití údajů o klimatu umožní farmářům činit informovaná rozhodnutí ohledně využití zemědělských postupů.

Další výzkum

Případové studie rovněž zdůrazňují potřebu dalšího výzkumu zahrnujícího detailnější hodnocení a analýzu nákladů a výnosů. Rovněž je třeba stanovit důkladné indikátory odolnosti. Tyto indikátory je třeba definovat na základě výzkumu, aby bylo možno zajistit, že přináší celostní pohled a vypovídají o přiměřených časových rámcích umožňujících měřit dlouhodobé dopady. Klíčové oblasti pro další výzkum:

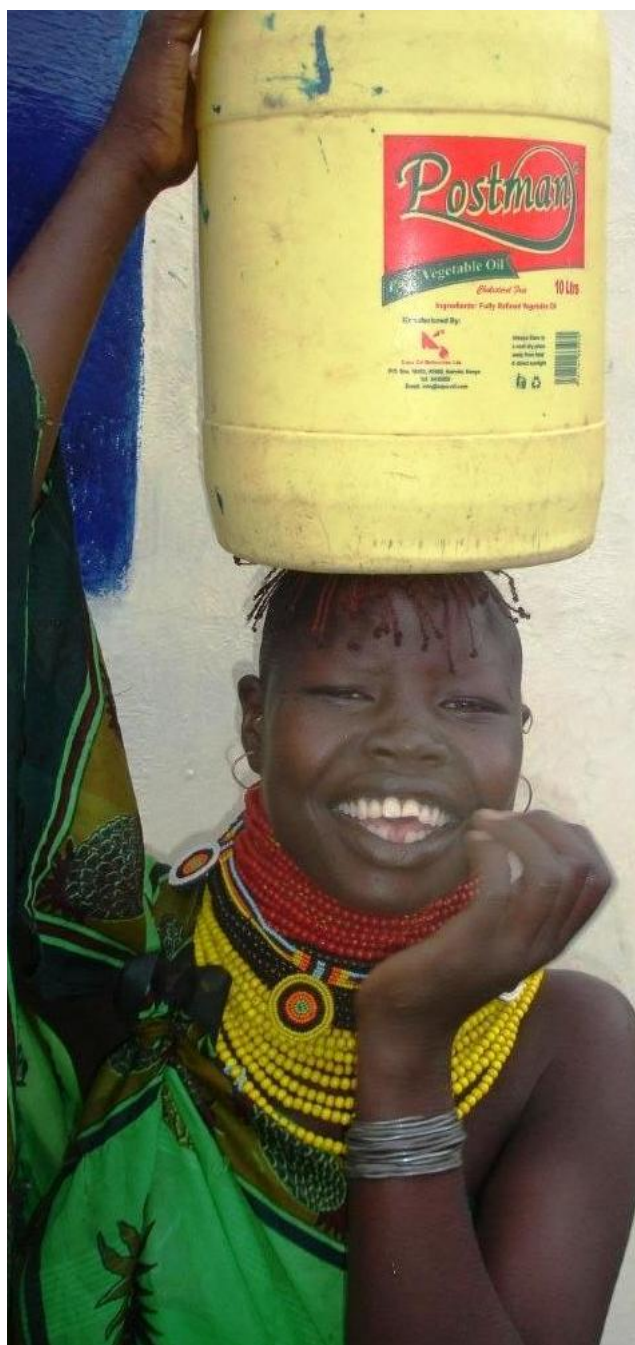
1. Indikátory odolnosti pro měření dopadu
2. Zavádění přístupů zaměřených na odolnost i v městských programech
3. Jak efektivně chápat a využívat údaje o klimatu.

Úvod: V2R v praxi

Záměrem tohoto dokumentu je podívat se na způsob začlenění odolnosti do programů Practical Action. Využívá při tom rámce „Od zranitelnosti k odolnosti (From Vulnerability to Resilience – V2R)“, který vytvořila organizace Practical Action s cílem lépe pochopit interakce mezi čtyřmi složkami rámce: obživou, hrozbou, vládnutím a nejistou budoucností.

V první části každé z případových studií věnujeme pozornost konkrétním rozvojovým problémům v kontextu dané země. Následně se studie zaměřují na popis konkrétního uvedení všech složek rámce V2R do praxe. Těmito složkami jsou: hrozby a napětí, způsoby obživy, vládnutí a nejistá budoucnost. Mnohé z těchto projektů mají rozdílné výchozí body – některé se zaměřují na omezení rizika vzniku katastrof, jiné na udržitelné způsoby obživy. Tyto příklady byly vybrány tak, aby ilustrovaly různé výchozí body, národní kontexty a nejrozumnější ekosystémy, v nichž Practical Action pracuje. Obecným závěrem srovnání je, že jednotlivé projekty jsou schopny dosáhnout různé míry pozitivních výsledků ve všech čtyřech aspektech rámce V2R.

Jednotlivým prvkem všech projektů Practical Action představených v této studii je přesvědčení, že hnací silou veškeré činnosti jsou lidé, s nimiž spolupracujeme. Komunity nevnímají katastrofy, rozvoj a změnu klimatu odděleně a nemají pocit, že je třeba je analyzovat a řešit prostřednictvím různých procesů v různý čas. Všechny tyto vlivy společně pozitivně ovlivňují jejich možnosti obživy a kvalitu života a je proto třeba je řešit společně. Přístupy nastíněné v tomto materiálu nejsou nové. Nová je integrace programů pokrývajících zároveň oblast obživy, hrozby, vládnutí a nejisté budoucnosti.

Posilování odolnosti pastevců v Turkaně, Practical Action, 2009.

Fotografie V severokeňské Turkaně představuje přístup k vodě jednu z důležitých potřeb.

Rozvojový problém

Mnoho lidí na celém světě je bez majetku a má jen velmi omezenou možnost získávat nové dovednosti. Zranitelné osoby jsou přímo zasaženy náhlou katastrofickou ztrátou prostředků k zajištění obživy i jejich fyzického a sociálního prostředí (nebo se obávají, že by je taková ztráta mohla postihnout). Tuto ztrátu může zapříčinit široká paleta nebezpečí (přírodních katastrof či občanských válek) nebo náhlých událostí (zranění či nemoci) postihujících konkrétní rodiny. Dopady sucha a povodní často zhoršuje neudržitelný vývoj, jako např. odlesňování, nebo kombinace rostoucího populačního tlaku, politického napětí a hospodářských změn, což vede k aktivitám s negativním dopadem na životní prostředí. Častým problémem bývají konflikty přizívaného rostoucím soupeřením o omezené zdroje, jako pastviny a vodní zdroje. Mnoho lidí obývá křehké ekosystémy, jako aridní či horské oblasti, ležící často velmi daleko od trhů či jiných služeb. Zdroje (fyzické, finanční, lidské i sociální), na nichž mohou budovat svou obživu, jsou velmi omezené. Jsou velmi snadno zranitelní potravinovou nedostatkovostí a nouzí, protože v případě, že náhlá událost dále omezí jejich již tak omezené zdroje, mají k dispozici jen velmi málo útočišť. Nemají rovněž dostatečnou možnost získávat dovednosti a technologie, které by jim mohly pomoci co nejlépe využít jejich zdroje. Jejich schopnost přizpůsobit se změnám a možnost využívat různé strategie obživy je velmi omezená. Obvykle rovněž nemají přímý vliv na instituce a rozhodnutí, jimiž se řídí jejich právo k využívání zdrojů. Pro obyvatele odlehklých či náročných oblastí jsou služby typu školství, zdravotní péče, rozšiřování zemědělství, dopravy a trhů často nedostatečné či přímo nedostupné.

Dalším charakteristickým rysem života zranitelných skupin obyvatelstva je rostoucí nejistota. Změna klimatu vede k častějšímu výskytu a větší intenzitě mnoha hrozeb a napětí. Kromě toho stále vzrůstá nejistota související s nepředvídatelnými rozmary počasí. To má za následek neúrodu a ztráty na dobytku, jejichž dopady jsou pro zemědělce a pastevce katastrofické. Vše společně pak negativně ovlivňuje výrobné zdroje i mocenské struktury, které zprostředkovávají přístup k potřebným zdrojům. Dalším významným negativním faktorem vnášejícím nejistotu mezi chudé je fluktuace finančních trhů. Finanční trhy ovlivňují ceny základních potravinářských komodit rozvojových zemí, což vede ke kolísání příjmu farmářů a nedostatku potravin. Politické posuny, např. směrem k biopalivům, mohou vést k růstu ceny obilovin, s nímž se chudí zemědělci nedokážou vyrovnat, a také k nedostatku potravin ve městech.

Obecnou charakteristikou chudoby je, že tyto hrozby nelze nijak ovlivnit a lidé jsou jim vydáni na pospas. Máme-li tento problém řešit udržitelným způsobem, musíme vypátrat a řešit příčiny této bezmocnosti a posílit odolnost lidí. Komplex faktorů zahrnující nedostatek zdrojů, křehké zdroje obživy, vystavení hrozbám, klimatickou změnu a slabou podporu ze strany institucí je třeba chápat celostně, protože jediné pak jej lze účinně řešit. To vyžaduje využití integrovaného přístupu zohledňujícího vzájemnou provázanost mnoha různých faktorů, jež společně přispívají ke zranitelnosti.

Fotografie Odlesňování v peruánské Moyobambě ohrožuje zdroje obživy domorodých komunit. Vede k sesuvům půdy, znečištění vodních zdrojů a degradaci půd a ničí místní biodiverzitu.

Co je odolnost?

Pojem „odolnost“ je v mezinárodní rozvojové komunitě velmi oblíbený. Stále častěji se používá v oblasti změny klimatu, humanitární pomoci a omezování rizika vzniku katastrof (disaster risk reduction – DRR). S cílem zajistit omezení chudoby účinnějším a udržitelnějším způsobem se Practical Action v posledních sedmi letech snaží o propojení těchto oblastí s udržitelným přístupem k zajišťování obživy (Chambers a Conway 1999). Do programů, intervencí a hodnocení projektů začleňujeme oblast nejistot (např. budoucích tendencí jako změna klimatu a rostoucí finanční nestabilita), zajišťování obživy, hrozeb a vládnutí. Naším cílem přitom je podpořit vznik odolnějších výstupů v rámci komunit, s nimiž spolupracujeme. Odolností se rozumí schopnost systému, komunity či společnosti odolávat důsledkům hrozeb, absorbovat je a vzpamatovat se z nich, společně se schopností se včas, účinně a bez narušení potravinové bezpečnosti či kvality života adaptovat na dlouhodobé změny (Pasteur, 2011, str. 13).

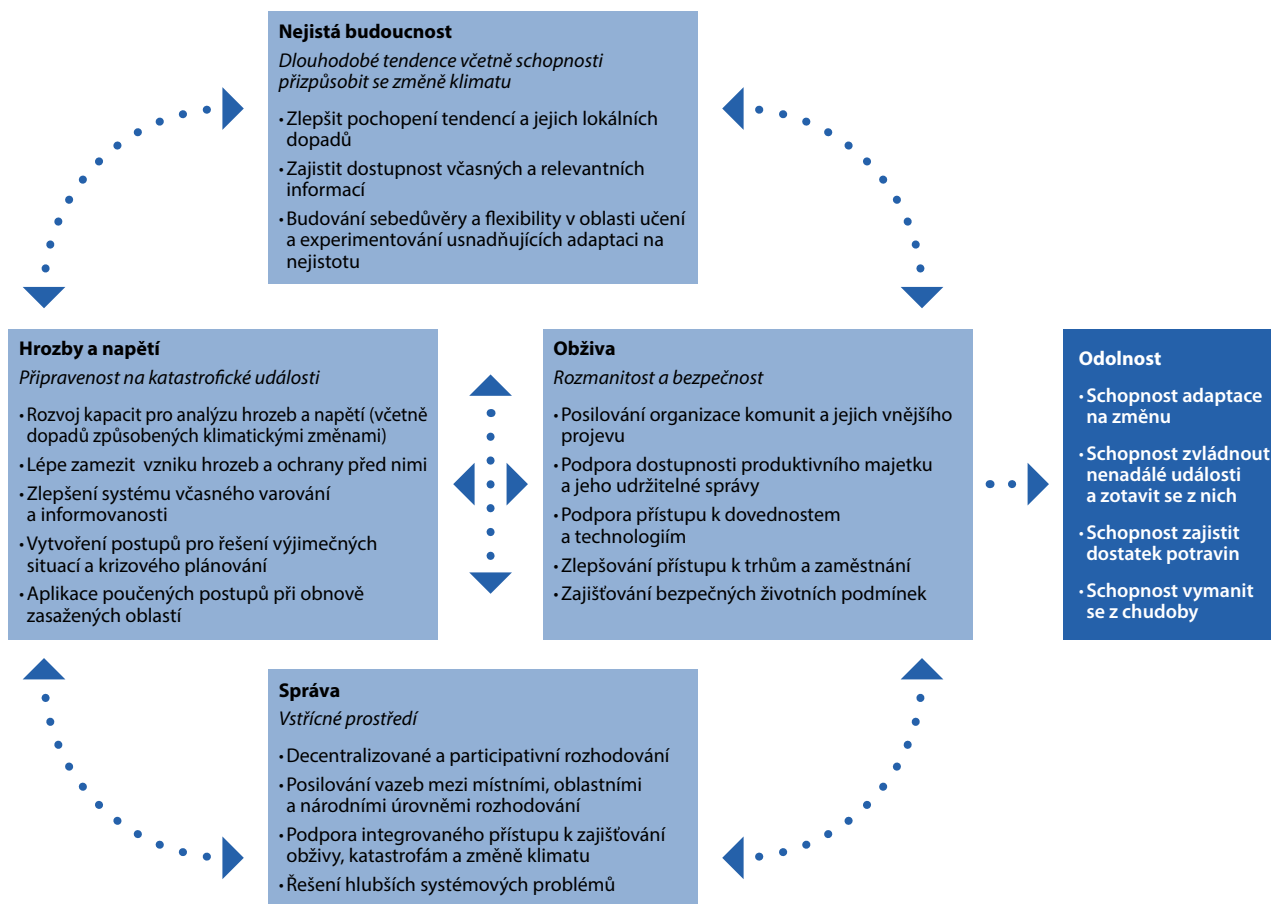
Odolnost může mít různé podoby. V našich programech odolnost zahrnuje: schopnost zvládat rizika a omezit výskyt hrozeb, dlouhodobé přizpůsobení se změnám, zajištění dostatku potravy a vymanění z chudoby. Practical Action vypracovala rámec V2R využívající stávajících

přístupů (udržitelná forma obživy, omezení rizika vzniku katastrof a adaptace na změnu klimatu) s cílem pomoci odborníkům a politickým činitelům pochopit, analyzovat a řešit skupinu faktorů, jež komunity k vytvoření odolnosti potřebují. Rámec V2R (viz obr. 1), složený ze čtyř vzájemně souvisejících prvků, vznikl na základě dlouhodobých praktických zkušeností. Všechny tyto prvky jsou vzájemně provázány, přičemž jejich vazbám a podpoře odolnosti bude věnována pozornost dále v textu.

Obživa

Obživa zahrnuje zdroje (včetně dovedností, technologií a sociálních sítí) a aktivity, jejichž vykonávání je nezbytné k zajištění obživy a slušné kvality života. K pochopení problematiky zajištění obživy nestačí pouze sledovat hlavní zdroje zaměstnanosti či příjmu obyvatelstva. Tato problematika zahrnuje rovněž sledování všech aktivit a voleb v domácnosti a komunitě, jež vedou k obstarávání potravy, zdravotní péče, příjmu, přístřeší i dalších hmatatelných forem užítku, jakými jsou např. pohodlí, bezpečí, úcta a spokojenost. Možnosti zajištění obživy, jež mají jednotlivci a domácnosti k dispozici, závisí na rozmanitosti dostupných zdrojů, dovednostech a dostupných technologiích.

Obrázek 1: Rámec V2R

Lidé somezenými příležitostmi k zajištění obživy jsou častěji nuceni žít či pracovat v oblastech, kde jsou vystaveni větším hrozbám a napětí. Mají rovněž k dispozici méně alternativních strategií obživy pro případ nenadálých událostí či hrozeb. Posilovat odolnost v oblasti zajišťování obživy znamená zvyšovat rozmanitost a bezpečnost způsobů obživy tak, aby lidé měli k dispozici více možností. To zahrnuje posilování komunitních organizací a vytváření vazeb na poskytovatele služeb s cílem budovat schopnosti a posilovat hlas a podporovat přístup k aktivům, dovednostem, technologiím a trhům umožňujícím posílit produkci, příjem a bezpečnost (Ensor, 2011). Tato oblast rovněž zahrnuje přístup a hospodaření s přírodními zdroji, stejně jako zajištění bezpečných podmínek pro život.

Hrozby a napětí

Hrozby a napětí mají mnoho podob – mohou mít přírodní či umělý původ, přičemž obvykle jde o složitou směs obojího. Hrozby jsou neočekávané události jako zemětřesení, povodně nebo cyklony. Může jít rovněž o události s pomalejším nástupem, jako např. sucha. Pojmem napětí se označují drobnější události s menším dopadem, jakož i sezónní faktory, včetně sezónní nezaměstnanosti, cenových fluktuací, místních konfliktů a postupných klimatických změn, které mohou ohrožovat získávání obživy. Lidé s minimem zdrojů zasahují hrozby a napětí nepřiměřenou silou. Přístup zaměřený na obživu se detailně zabývá hrozbami a napětím, ale zároveň se snaží pochopit, proč a jakým způsobem jsou jim lidé vystaveni a jaký na ně mají dopad. Lidé postrádající zdroje jsou obvykle více vystaveni hrozbám a napětí, a to proto, že nemají znalosti z oblasti jejich prevence a prakticky si nemohou vybrat, kde budou žít. Hrozby a napětí na ně mají zpravidla nejtěžší dopad, protože nemají k dispozici schopnosti ani zdroje, aby se s těmito vlivy mohli vyrovnat nebo se z nich rychle zotavit. Budování odolnosti vůči hrozbám a napětí zahrnuje rozvoj schopností k analýze těchto vlivů, zlepšování prevence a ochrany proti nim; zlepšování systémů včasného varování a informovanosti, vytvoření postupů pro řešení problémů, krizového plánování i postupů při obnově zasažených oblastí.

Správa

Oblast správy se týká širokého spektra veřejných, soukromých, formálních i neformálních institucí, politik a procesů fungujících na místních, oblastních, národních i mezinárodních úrovních. Při budování odolnosti jde o zásadní oblast, a to proto, že ovlivňuje: přístup lidí ke zdrojům, dovednostem, technologiím a trhům s cílem posílit a diverzifikovat jejich způsoby obživy; jejich ochranu před hrozbami; jejich přístup k podpoře, jenž pomáhá postiženým zotavit se. Otázky správy je třeba řešit na různých úrovních, a to proto, aby bylo možné vytvořit vstřícné prostředí napomáhající lidem při dosahování a ovlivňování procesu rozhodování, služeb a zdrojů. Účinná činnost v kontextu správy a reakce institucí a zásad zahrnuje: lobbování za decentralizované a participativní rozhodování, posilování vazeb mezi místními, oblastními a národními úrovněmi, podpora integrovaného přístupu k zajišťování obživy, katastrofám a klimatickým změnám a řešení systémových otázek vedoucích ke zranitelnosti (Pasteur, 2011, str. 55).

Nejistá budoucnost

Dlouhodobé trendy mají nepředvídatelný vliv na přírodní, fyzické, sociální, technologické a hospodářské prostředí. To na oplátku zvyšuje nejistotu ohledně možností zajištění obživy v nových podmínkách i pravděpodobnost výskytu proměnlivých rizik. Řešení problémů narůstající nejistoty vyvolávané změnou klimatu vedlo Practical Action k upřednostňování adaptability. Adaptabilitou se rozumí kombinace dovedností, aktiv, sítí, institucí a zásad, které umožňují komunitám průběžné hodnocení vlastní situace v stávajícím i nadcházejícím kontextu a realizaci příslušných změn ve způsobu jejich života i obživy (viz rovněž Levine et al 2011).

Aby se mohly komunity přizpůsobit změně a činit aktivní rozhodnutí ohledně strategií své obživy, musí na místní úrovni probíhat proces vzdělávání a experimentování s novými technologiemi a metodikami. Mají-li komunity porozumět náročným problémům nejisté budoucnosti a být schopné reagovat na nové vlivy podnebí (a další tendence včetně urbanizace, zvyšování cen potravin či fluktuace finančních trhů), musí rozšířit své znalosti a přístup k informacím (Ensor, str. 43, 2011). Budování odolnosti vyžaduje: zvyšování povědomí a znalostí o trendech a jejich lokálních dopadech; přístup k adekvátním a včasným informacím souvisejícím s dopady a adaptací na ně; sebedůvěru a flexibilitu učit se a experimentovat zaměřeného na oblast adaptace (Pasteur, 2011, str. 45).

Jakým způsobem uvádí Practical Action koncepty týkající se odolnosti do praxe

Practical Action se prostřednictvím své činnosti ve všech čtyřech složkách rámce V2R (hroby a napětí, způsoby obživy, správa a nejistá budoucnost) zaměřuje na podporu integrace a vzájemného propojení těchto prvků s cílem dosáhnout odolných výstupů. Následující část dokumentu obsahuje šest případových studií a hodnotí přístup Practical Action k integraci všech čtyř rozměrů rámce V2R. Snahou je lépe pochopit užitečnosti rámce V2R a jeho možného přínosu k projektům a programům. Díky tomu se můžeme poučit do budoucna.

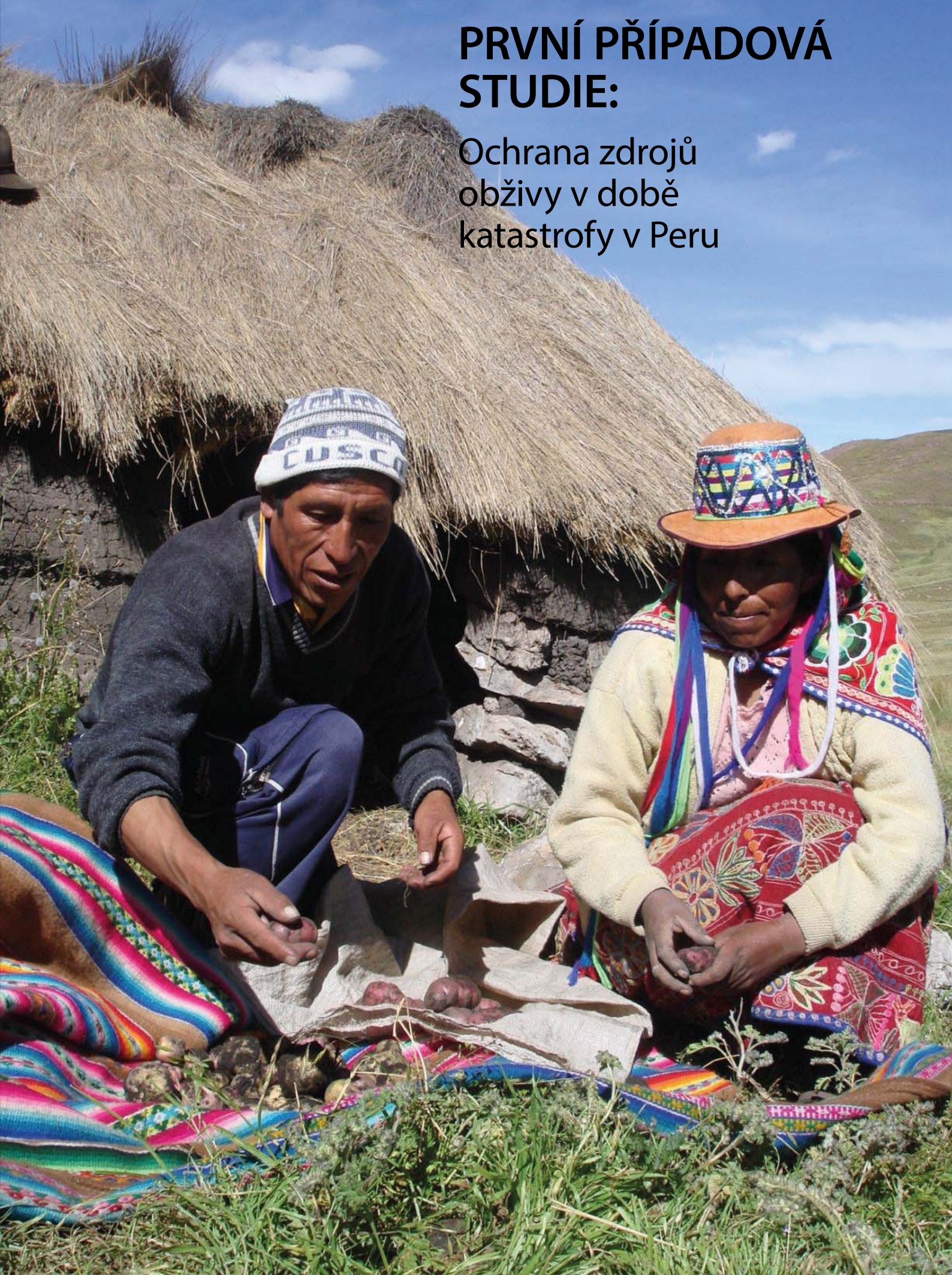
První dvě případové studie vycházejí z projektů „Mainstreaming omezení rizika vzniku katastrof ohrožujících obživu“ v Nepálu a v Peru. Obě ilustrují užitečnost integrace omezování rizika vzniku katastrof (disaster risk reduction – DRR) a zajišťování obživy i jejich propojování s vládními orgány na místní, oblastní a národní úrovni. Dalšími případovými studiemi jsou: „Iniciativa pro zmírňování následků sucha“ v Keni („Drought Mitigation Initiative“), „Za zelenější Dárfúr“ v Súdánu („Greening Darfur“), projekt „Od zranitelnosti k odolnosti“ v Bangladéši („Vulnerability to Resilience“) a „Praktická řešení pro komunity původních obyvatel a migrantů“ v Peru („Practical Solutions for Indigenous and migrant Communities“).

Ženy hrají významnou roli při budování lesních školek v severním Dárfúru. Projekt Za zelenější Dárfúr, Practical Action, Súdán.

PRVNÍ PŘÍPADOVÁ STUDIE:

Ochrana zdrojů
obživy v době
katastrofy v Peru

Ochrana zdrojů obživy v době katastrofy v Peru

Shrnutí

Ochrana zdrojů obživy v době katastrofy v Peru byl pětiletý projekt financovaný z prostředků Conflict and Humanitarian Fund prostřednictvím britského Ministerstva pro mezinárodní rozvoj (DFID). Realizaci projektu zajišťovaly národní kanceláře Practical Action v Peru, Bangladéši, Keni, Srí Lance, Nepálu a Zimbabwe. Přístup k omezení rizika vzniku katastrof zaměřený na oblast obživy si v místech své realizace získal širokou podporu ze strany místních, oblastních a provinčních vládních orgánů. Hlavním cílem programu bylo napomoci při dosažení bezpečných a udržitelných zdrojů obživy, omezit vystavení riziku vzniku katastrof, přispět k omezení chudoby a zlepšit schopnost komunity přizpůsobit se dopadům klimatických změn.

Toto propojení mezi katastrofami, obživou a změnou klimatu lze dobře ukázat na činnosti Practical Action v Peru.

Rozvojový problém

Projekt Ochrana zdrojů obživy v době katastrofy v Peru se zaměřoval na tři různé zeměpisné oblasti: Ancash, Ica a Huancavelica. Oblast Ancash sužují nejrozličnější klimatické jevy počínaje tajícími ledovci a mrazy, přes sucha, sesuvy půdy až po záplavy a silné deště. V oblasti Ica se nacházelo epicentrum zemětřesení v roce 2007, které si vyžádalo 600 obětí. Oblast Huancavelica pak trápí mrazy, sucha, sesuvy půdy a zemětřesení, přičemž jde zároveň o nejchudší peruánský region. Komunity v Peru proto ohrožují sesuvy půdy, opakovaná sucha a čím dál více je zasahují i různé nepředvídatelné meteorologické jevy – důsledek klimatických změn. Mrazy přicházející mimo běžnou sezónu, dlouhá období sucha, extrémní srážky i výskyt nových škůdců a chorob – to vše zvyšuje zranitelnost.

Pro krizové řízení v Peru byl charakteristický státem financovaný rozvoj infrastruktury (preventivní opatření jako např. stavba povodňových hrází) a systém reakce na vznik nouzových situací. Tyto mechanismy se zaměřovaly na rozsáhlé katastrofy. Pravidelně však docházelo také k drobnějším událostem, jež systém často vůbec neregistroval, které však měly významný dopad na zranitelné komunity a představovaly jednu z hlavních příčin nárůstu chudoby. Takovéto události narušují výrobní prostředky a způsob obživy chudých venkovanů. Významné strategie získávání obživy jako např. pěstování brambor, chov alpak a morčat musely čelit silným mrazům v kombinaci s nedostatečnými znalostmi z oblasti prevence vzniku chorob a veterinární péče. Nemožnost zabezpečit jistý zdroj obživy vedla k tomu, že tyto komunity byly zranitelnější vůči šokům a hrozbám, neboť disponovaly pouze minimem záložních zdrojů obživy, k nimž by se mohly v případě potřeby uchýlit.

Kromě hrozeb byly tyto oblasti odříznuty od rozšiřujících se zemědělských služeb a měly rovněž pouze minimální přístup k informacím, službám a rozhodovacímu procesu. Měly pouze minimální možnost uplatnit svůj názor a ovlivnit situaci v oblasti snižování rizika vzniku katastrof, a to jak na místní, tak i národní úrovni, a to proto, že komunity disponovaly pouze omezenými znalostmi a dovednostmi umožňujícími ovlivnit rozhodovací proces.

Fotografie Rutinní bezpečnostní cvičení ve škole v peruánské oblasti Ancash. Practical Action, Peru.

Hrozby a napětí

K definování hlavních zdrojů nebezpečí hrozících místním komunitám, s nimiž jsme v rámci projektu pracovali, jsme využili participativní hodnocení zranitelnosti a schopností. Čelní představitelé jednotlivých komunit prošli školením v hodnocení hrozeb, zranitelnosti a schopností. Díky tomu si komunity vytvořily podrobné rozvojové plány zahrnující strategie omezování rizika katastrof. Následně si komunity mohly vytvořit akční plány a poznat své možnosti s ohledem na proměnlivé hrozby. Přípravenost na katastrofy a plány krizové reakce připravované v rámci každé jednotlivé komunity byly realizovány pod vedením komunitních výborů civilní obrany. Tři sta členů těchto výborů prošlo školením v oblasti připravenosti na katastrofy a krizové reakce. Činnosti zaměřené na přípravu na katastrofy zahrnovaly definování rizikových oblastí, bezpečných oblastí a evakuačních cest v každé komunitě. Realizovala se rovněž každoroční simulační cvičení pro případ zemětřesení a pádu lavin.

Bezpečné životní podmínky jsou velmi významnou podmínkou lidského zdraví a efektivní práce. Proto tvoří otázka obydlí odolných vůči zemětřesení součást strategie „aplikace postupů při obnově zasažených oblastí“, již Practical Action využívá. V rámci projektu prošlo celkem 400 rodin z oblasti Ica školením zaměřeným na stavbu domů odolných vůči zemětřesení. Toto školení zahrnovalo ukázky jak vylepšit tradiční typ obydlí zvaný „quincha“, aby místní obyvatelé získali potřebné dovednosti a mohli si stavět vlastní domy. Moderní varianta domů typu quincha má flexibilnější konstrukci, takže lépe odolává zemětřesením, která v této oblasti Peru představují hlavní přírodní hrozbu.

Kromě komunitní úrovně došlo rovněž k posílení provinčních výborů civilní obrany v Yungay (Ancash) a Chíncha (Ica). Projekt rovněž podpořil Institut civilní obrany v oblasti Ancash v připravenosti na mimořádné události.

Obživa

Komunity, s nimiž Practical Action spolupracovala, jsou tvořeny převážně rodinami drobných zemědělců, které jsou vystaveny celé řadě hrozeb, a zároveň mají jen minimální přístup k rozšiřujícím zemědělským službám či dalším stimulům. Jejich způsob obživy byl posílen prostřednictvím zlepšování rozmanitosti a bezpečnosti zdrojů, dovedností a technologií, jež jsou dostupné domácnostem a komunitám.

Fotografie: Skupina debatující o dopadech změny klimatu.

Za tím účelem projekt inicioval vznik „Školy odolného zemědělství (Resilient Farmer Leaders School)“. Tato instituce vyškolila 31 farmářů pocházejících ze 4 komunit zapojených do projektu v 10 výukových modulech z oblasti rostlinné a živočišné produkce, přičemž důraz byl kladen na omezování rizik a adaptaci na změny klimatu. Po proškolení se představitelé zemědělců vrátili ke svým komunitám a své znalosti dále šířili. Toho důsledkem byl rozvoj schopností, produktivity a adaptability více než 800 rodin. Tato aktivita byla hlavní cestou k posílení zdrojů obživy prostřednictvím výuky a rozvoje technických schopností a znalostí. Dokázala vybudovat důvěru a flexibilitu v oblasti vzdělávání a experimentování s plodinami a technologiemi. Komunity například v současnosti zkoušejí kombinovat původní a nové odrůdy zeleniny a provádějí praktické zkoušky s odrůdami brambor, kukuřice a vojtěšky, které se osvědčily v sousedních oblastech.

Díky absolvování kurzu si představitelé zemědělců dokázali nalézt uplatnění ve veřejných i soukromých institucích jako agrotechnici, čímž se dopad projektu dále rozšířil.

Kromě toho škola také vybudovala ukázkový pozemek s umělým zavlažováním, aby tím zemědělce podpořila

ke stejnému kroku, a prostřednictvím spolupráce soukromých a veřejných institucí podnítila rovněž vyčlenění fondů použitelných k tomuto účelu. Důsledkem zavedení lepšího zavlažování je, že zemědělci jsou nyní méně závislí na dešťových srážkách. Odměnou pak je zvýšení výnosů plodin. Příjmy mnoha rodin vzrostly oproti tradičnímu, dříve využívanému modelu závislému na deštích až o 100 %. Díky vzdělávání a experimentování s novými technologiemi zavlažuje nyní skupina rodin svá avokáda kapkovou závlahou, přičemž finančně tento projekt z vlastní iniciativy podpořily orgány místní správy v provincii Yungay (Ancash).

Aby bylo možné znalosti získané ve škole odolného zemědělství v Ancashi dále šířit, došlo k vytvoření čtyř výborů revolvingových fondů umožňujícím investice do těchto technologií i ostatním farmářům. V letech 2009–2010 těchto revolvingových fondů využilo více než 400 rodin. Tyto revolvingové fondy distribují členům komunit morčata a zavádějí rovněž nové postupy jejich chovu, včetně křížení s místními plemeny, zapojení místních a externích poznatků z oblasti veterinární péče, krmiv a budování ochranné infrastruktury. Díky tomu jsou dnes mláďata morčat odolnější vůči chladnému klimatu a zlepšil se rovněž jejich zdravotní stav. Tato kvalitnější morčata pak lze prodat na trhu za vyšší cenu. Každá z domácností dnes vlastní 60–100 morčat. Příjem rodin věnujících se chovu morčat se tak zvýšil o více než 100 %.

Revolvingové fondy byly kromě chovu morčat využity rovněž k rozšíření a diverzifikaci dostupných osiv a napomohly také k záchraně původních odrůd brambor, kukuřice, píce, ječmene a pšenice, jež jsou odolnější vůči škůdcům, suchu a mrazivému počasí. Farmáři dávají původním odrůdám přednost před cizími pro jejich chuť. To vše doplňují stimuly pro produkci biologických hnojiv a vybavení pro jejich aplikaci. Výbory revolvingových fondů se dočkaly oficiálního uznání a nyní již dojednávají podmínky projektů přímo s místními úřady i s regionální vládou. Výbory revolvingových fondů jsou schopny dosáhnout i na grantové prostředky poskytované ústřední vládou či soukromým sektorem. Díky jeho úspěchu přijaly tento model za svůj i další rozvojové organizace, neboť jde o příkladnou cestu k posílení inovací, šíření technologií mezi farmáři a jejich propojení s poskytovateli služeb.

Fotografie: Rosa Maque (nahoře) prošla školením zaměřeným na chov morčat, jejich krmení a čištění.

Správa

Na komunitní úrovni proběhlo školení a budování schopností pro lepší propojenost komunit a oblastních správních orgánů. V Peru došlo k decentralizaci, jejíž součástí je i proces participativních rozpočtů, kdy o financování poskytované oblastními úřady soutěží různé organizace. Venkovské komunity z tohoto procesu bývaly dříve prakticky vyloučeny, a to jak proto, že nedokázaly podávat návrhy v požadovaném formátu, tak i z důvodu neschopnosti orgánů návrhy zpracovávat. Náš projekt usnadnil komunitám přípravu návrhů, přičemž v roce 2011 se na tvorbě participativních rozpočtů lokální správy v oblastech Huaraz, Yungay, Shupluy a Matacoto podílely čtyři komunity. Díky tomu v nich bylo možno snížit riziko vzniku katastrof a došlo rovněž k rozšíření jejich možností získávání obživy. Místní úřady se zároveň naučily zpracovávat návrhy pocházející od venkovských komunit. V posledních třech účetních obdobích získalo financování celkem osm komunitních projektů snižujících riziko vzniku katastrof, které zároveň zlepšují možnosti obživy. Zároveň byly komunitní návrhy začleněny do rozvojových plánů tří měst.

Součástí strategie podpory začleňování procesu snižování rizika katastrofy zaměřeného na oblast obživy do regionálních rozvojových plánů byl rovněž rozvoj schopností oblastních a regionálních úředníků. Celkem 300 místních a regionálních úředníků prošlo školením v oblasti řízení rizika krizových situací a ochrany zdrojů obživy. Šest set předních představitelů občanské společnosti bylo vzděláváno v oblasti řízení rizika katastrof, adaptace na změnu klimatu a ochrany zdrojů obživy.

Místní zkušenosti jako např. Ancashská strategie potravinové bezpečnosti (Ancash Food Security Strategy), Plán environmentální výuky (Environmental Education Plan) a Strategie pro změnu klimatu (Climate Change Strategy) byly rovněž začleněny do plánů na nižší než celostátní úrovni. Poté, co v oblasti Ica došlo k zemětřesení, zaměřil se projekt společně se Sítí pro podporu krizového řízení a adaptace na změnu klimatu (Network for the promotion of disaster risk management and climate change adaptation – GRIDES) na ovlivňování sítě civilní obrany směrem ke zlepšení reakce a rekonstrukce na regionální i místní úrovni. Výsledkem společného lobbiování bylo, že ministerstvo hospodářství vytvořilo v rozpočtech ministerstev zemědělství, školství, zdravotnictví, výstavby a dopravy položku určenou pro krizové řízení a nouzovou reakci.

Ministerstvo školství schválilo kvalifikaci získanou na „Škole odolného zemědělství“ uznalo potenciál této školy v oblasti vzdělávání dospělých a jeví rovněž snahu tento model dále šířit. V průběhu projektu prošlo školením 31 představitelů čtyř různých komunit v oblasti Ancash, kteří získali vzdělání v oblasti technik vysokohorského zemědělství a získali osvědčení vydané ministerstvem školství. Projekt měl tudíž nezanedbatelný dopad na oblast správy a posílil vazby mezi komunitami a představiteli na oblastní i národní úrovni.

Dva z absolventů školy se mimoto stali oficiálními představiteli svých komunit: jeden z nich se stal starostou a druhý prezidentem rolnického sdružení „Unidos Venceremos – Spolu zvítězíme“, tvořeného více než 600 rolníky z oblasti Yungay.

Nejistá budoucnost

Na místní životní prostředí v Peru má velký vliv změna klimatu. Mrazy jsou častější, krutější a přicházejí i mimo sezónu, což vede k velkým škodám na bramborách. To má obzvláště těžký dopad na zemědělce, kteří se na tuto plodinu specializují, jelikož nedochází pouze ke katastrofickému poškození úrody základní potravinové plodiny, ale také ke škodám na osivu pro další setbu. Vzrostla rovněž intenzita průtrží mračen, což vede k sesuvům půdy a škodám na úrodě. Zemědělské komunity zjišťují, že se mění počasí a tradiční ukazatele (jako migrace ptáků, kvetení rostlin) již nejsou spolehlivé.

Projekt vycházel z předpokladu, že zemědělci musí být schopni přizpůsobit své postupy těmto změnám, a proto se zaměřil na zlepšení dostupnosti informací a znalostí mezi zemědělci. Díky projektu byl na lokální úrovni ve spolupráci s univerzitou zajištěn přístup k meteorologickým informacím. Rodiny sídlící v různých nadmořských výškách rovněž sledují srážky a teploty. Tyto informace předávají univerzitě, která je následně šíří zpět mezi komunity.

Prostřednictvím „Školy odolného zemědělství“ byl zaveden rovněž systém vzdělávání zaměřený na zvyšování sebedůvěry a flexibility potřebných k vzdělávání a experimentování. Tento systém funguje tak, že se každý z představitelů zemědělců po absolvování školy vrátí do své komunity, kde získané znalosti dále šíří. Výsledkem je, že více než 800 rodin dnes umí lépe přizpůsobovat zemědělský kalendář místním klimatickým podmínkám, vzrostla jejich produktivita i schopnost přizpůsobit se změně klimatu.

Dalších 200 rodin přizpůsobilo své hospodaření měnícím se místním klimatickým podmínkám tím, že investovaly do nových plemen hospodářských zvířat, nových odrůd plodin, hydroponické technologie použitelné v období sucha, domácí výroby hnojiv, uchovávání semen a obnovení kvalitních zemědělských postupů (rotace plodin, ochrana půdy a optimalizace využití vody). Projekt rovněž inicioval obnovení a rozšíření deseti odrůd brambor a šesti odrůd kukuřice a dalších osiv, ječmene a pšenice, odolnějších vůči nepříznivým klimatickým podmínkám a chorobám. Tyto technologie ve výsledku vedou k tomu, že farmáři si více důvěřují při řešení důsledků budoucích změn klimatu a nejistoty.

Fotografie: Absolventi Školy pro odolné zemědělství.

Závěr

Zatímco snižování rizika vzniku katastrof se tradičně zaměřuje na odvrácení bezprostředních hrozeb, projekt Ochrana zdrojů obživy v době katastrofy tento přístup spojuje s celostnější orientací na budování zdrojů obživy a zvyšování odolnosti komunit.

Snižování rizika vzniku katastrof je velmi úspěšné v oblasti systematického hodnocení pravděpodobnosti výskytu katastrof a hledání prostředků k snížení rizika vzniku škod. Projekt proto zahrnoval oblast zaměřenou na snížení expozice vůči nebezpečí, systémy včasného varování a plány okamžité reakce na hrozby, a to již ve fázi jejich vzniku, stejně jako rekonstrukci a obnovu obydlí a přístřešků pro hospodářská zvířata.

Na základě zjištění, že silné, udržitelné a rozmanité zdroje obživy můžou rodinám i jednotlivcům pomoci lépe se vyrovnávat s hrozbami, spojuje projekt výše uvedené činnosti související s řízením přípravy na nouzové situace a iniciativami orientovanými na pochopení a posílení šířeji pojatých strategií získávání obživy. Projekt se proto rovněž prostřednictvím participativního přístupu zabýval hlubšími příčinami zranitelnosti, k nimž patří především chudoba, nedostatečný přístup k informacím a zdrojům, a nedostatečný rozvoj. Investice do posilování a diferenciací strategií získávání obživy osob ohrožovaných katastrofami a tím i do zvyšování jejich odolnosti představuje účinnou strategii jak pro dlouhodobé udržení rozumné míry rizika vzniku katastrof, tak i pro snižování chudoby.

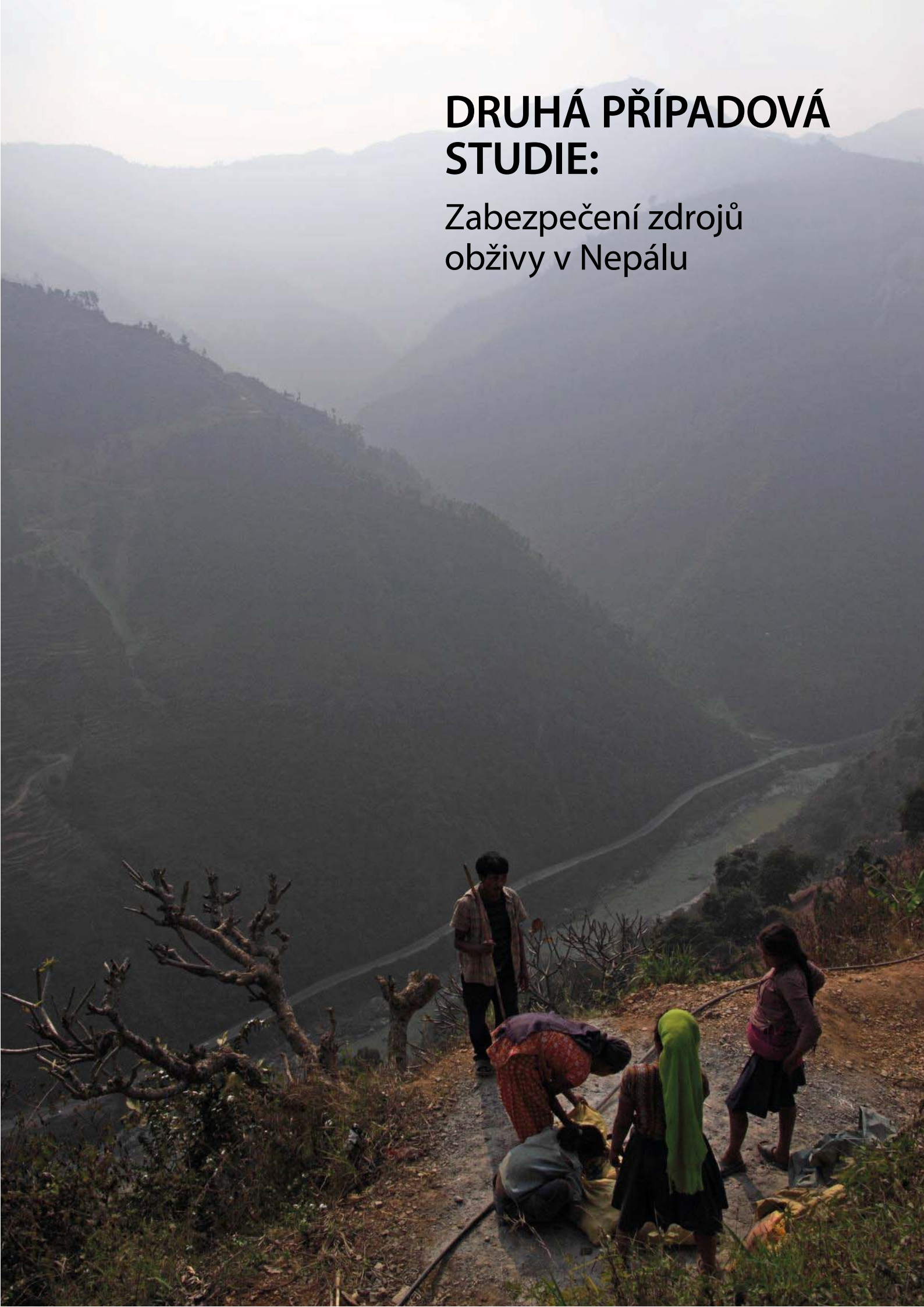
V rámci této případové studie bylo společně posuzováno zemědělství a rizika. Tento projekt zaznamenal úspěchy v propojování komunit a místních meteorologických informací, což obyvatelům umožňuje získávat informace o počasí a plánovat na jejich základě zemědělské činnosti.

Při budování odolnosti hrají významnou roli i další prvky jako např. správa a vstřícné prostředí. Projekt Ochrana zdrojů obživy v době katastrofy v Peru tudíž vedl k posílení vztahů mezi místní, oblastní a národní úrovní správy i k rozvoji schopností komunit analyzovat hrozby a zohledňovat je při plánování.

Díky projektu Ochrana zdrojů obživy v době katastrofy byl vyvinut a vylepšen rámec V2R. Prostřednictvím integrovaného přístupu k snižování rizika vzniku katastrof, zajištění obživy, nejisté budoucnosti a vládnutí dokázal projekt využít komplementárních vazeb mezi těmito oblastmi. Posilování zdrojů obživy vedlo ke snížení rizika vzniku katastrof, přičemž posílení vazeb mezi komunitami a úřady na místní i národní úrovni a poskytovateli služeb naopak vedlo k posílení zdrojů obživy. Tyto intervence pak zajistily lepší připravenost komunit a jejich schopnost vyrovnávat se s budoucími nejistotami.

DRUHÁ PŘÍPADOVÁ STUDIE:

Zabezpečení zdrojů
obživy v Nepálu

Zabezpečení zdrojů obživy v Nepálu

Shrnutí

Zabezpečení zdrojů obživy v Nepálu byl pětiletý projekt financovaný z prostředků Conflict and Humanitarian Fund prostřednictvím britského Ministerstva pro mezinárodní rozvoj (DFID). Realizaci zajišťovaly národní kanceláře Practical Action v Peru, Bangladéši, Keni, Srí Lance, Nepálu a Zimbabwe. Cílem nepálského projektu bylo: (1) zlepšit sociálně-ekonomické postavení komunit ohrožených katastrofami a (2) zvýšit schopnost účastníků na různých úrovních využívat přístup ke snižování rizika vzniku katastrof zaměřený na oblast obživy.

Projekt byl realizován v letech 2007 až 2010 ve spolupráci s místními nevládními organizacemi SHAMATI v oblasti Nawalparasi a Multidimensional Agriculture and Development (MADE Nepal) v oblasti Čitvan.

Rozvojový problém

Obyvatelé Nepálu jsou stále častěji vystaveni hrozbám. V rovinatých částech země existuje vysoké riziko povodní, zatímco v hornaté části hrozí sesuvy půdy. Zatímco se zvyšuje frekvence a závažnost těchto nebezpečných situací, jejich dopady se zhoršují. Příčinou je řada dynamických procesů včetně růstu počtu obyvatel, šířící se chudoby a marginalizace, ničení životního prostředí, špatného plánování a nízké připravenosti i vlivů změny klimatu. Nízká míra informovanosti v oblasti prevence a řízení krizových situací spolu s absencí účinných mechanismů a schopností pro zvládání těchto katastrof mají značné dopady na životy lidí, majetek a celé hospodářství.

Komunity v oblastech Čitvan a Nawalparasi, s nimiž Practical Action spolupracovala na snižování rizika vzniku katastrof, ohrožuje široká paleta hrozeb, především sesuvy půdy, sucha a povodně. Komunity sídlící v sousedství Čitvanského národního parku musí čelit antilopám, nosorožcům a dalším divokým zvířatům. Hrozby jako např. povodně ničí úrodu, obydlí i zdroje obživy, poškozují zdraví a potravinovou bezpečnost. Různé nebezpečné události přicházejí v různých obdobích roku. Přívalové povodně nastávají v období monzunů od června do října, zatímco sucha přicházejí typicky mezi listopadem a květnem. V posledních deseti letech se období sucha vyskytují častěji a jejich průběh je dramatictější. Problémy s divokými zvířaty nastávají po celý rok, nicméně od listopadu do května, když je v národním parku nouze o potravu, jsou škody na plodinách častější. Dochází rovněž k šíření invazních plevelů, které nelze spásat, což tlačí zvířata k hledání alternativních zdrojů potravy, jimiž se stávají i hospodářské plodiny.

Obzvláště velké škody působí sesuvy půdy a povodně, neboť vedou k erozi a zároveň ničí zemědělské plodiny. V Oblasti Čitvan dochází každých 8 až 10 let ke škodám v důsledku zaplavení polí. Všechny vesnice v oblasti Čitvan, v nichž Practical Action působila, leží na březích

řek Narayani a Rapti, kde jsou záplavy důsledkem kombinace faktorů odehrávajících se v oblastech v horní části řeky. Tyto faktory zahrnují odlesňování, žďáření a přívalové deště. Mnoho z těchto faktorů komunity žijící v dolní části řeky nemohou nijak ovlivnit.

Nesezónní klimatické podmínky v Nepálu zvyšují zranitelnost chudých komunit. Pozdně zimní plodiny jako brambory jsou v důsledku postupných změn v rozložení a objemu dešťových srážek náchylné k virovým chorobám.

Komunity nejsou dostatečně zastoupeny v rozhodovacích orgánech a jsou marginalizovány. Problémem jsou rovněž slabé vládní orgány, především oblastní výbory pro krizové situace (District Disaster Management Committees).

Přesto, že politiky na národní i mezinárodní úrovni uznávají potřebu přijetí decentralizovaných opatření k prevenci krizových situací, přípravě na ně a následnému zotavení, vinou nedostatečných dovedností a zdrojů stále ještě nedošlo k převedení těchto opatření do praxe. Mezi národní politikou, místními úřady zodpovědnými za snižování rizika vzniku katastrof a cílovými komunitami neexistovalo potřebné propojení. Řešení lokálních krizových situací měly na starost oblastní rady pro krizové situace (DDMC), vesnické rozvojové výbory a městské orgány, postrádaly však institucionální podmínky a plány, které by dokázaly propojit zranitelné komunity s nadřízenými úřady. Oblastní rady pro krizové situace a vesnické rozvojové výbory postrádaly jasnou kategorizaci rizik, takže nemohly definovat priority systematických akcí zaměřených na minimalizaci rizika krizových situací.

Vzhledem k různým hrozbám, ohrožení zdrojů obživy, slabým vládním strukturám a nutnosti tyto problémy řešit na lokální, oblastní a národní úrovni byl k řešení otázky zranitelnosti zvolen přístup systémové integrace.

Hrozby a napětí

Komunity společně s vesnickými rozvojovými výbory identifikují, hierarchizují a rozhodují o přijetí akčních plánů zaměřených na snížení rizik prostřednictvím hodnocení zranitelnosti a schopností. Při hodnocení na úrovni komunit v Nepálu bylo sucho definováno jako běžná a opakovaně se vyskytující hrozba postihující farmáře. Zvláště palčivý byl tento problém pro drobné zemědělce obdělávající méně než třetinu hektaru, protože ti si nemohou dovolit umělé zavlažování. Pomoc proto byla zaměřena právě na tyto farmáře a orientovala se na vylepšování vrtaných studní a zavlažovacích systémů umožňujících zkvalitnění přívodu vody. Díky těmto opatřením došlo ke snížení negativních dopadů sucha, byly omezeny ztráty na úrodě a zvýšila se produktivita. Díky zavlažování lze nyní pěstovat tradiční plodiny jako kukuřici a zeleninu i během zimního a jarního období, kdy jsou dešťové srážky ojedinělé. Tyto iniciativy pomáhají komunitám při řešení nesnází způsobených suchem, které jsou menšího rozsahu no časté. Díky nim došlo ke zvýšení potravinové bezpečnosti, ubylo těžké práce na polích a zvýšil se rovněž disponibilní příjem domácností. Možnost pěstovat větší množství plodin znamená pro mnoho obyvatel celoroční potravinové zabezpečení, zatímco jiní mohou přebytky prodávat a zvyšovat tak svůj příjem.

Participativní hodnocení zranitelnosti a schopností rovněž identifikovalo jako časté problémy související s divokými zvířaty, a to především v komunitách sídlících v sousedství Národního parku Čitvan. Divoká zvířata hledala v těchto oblastech potravu a ohrožovala tak úrodu, útočila na dobytek a čas od času způsobovala i zranění lidí. Tradiční metody prevence spočívající v nepřetržitém hlídkování po celou vegetační sezónu byly časově velmi náročné a mnoho farmářů odrazovalo od investic do nových plodin. V rámci projektu došlo k instalaci nízkovoltového elektrického ohradníku s cílem odradit divoká zvířata od vstupu na pole. Díky těmto elektrickým ohradníkům se ztráty snížily o více než 90 %. Před instalací tohoto zařízení dosahovaly roční ztráty farmářů hospodářících v sousedství parku, jež bylo možno přičíst na vrub divokým zvířatům, 40 – 50 % úrody (Willenbockel, 2011). Toto bezpečnostní opatření podnítilo farmáře k diverzifikaci pěstovaných plodin, což následně vedlo k vyšším výnosům a příjmům. Došlo díky tomu rovněž ke změně postoje místních obyvatel k divokým zvířatům, a to od konfliktu mezi lidmi a zvířaty k jejich ochraně. Díky tomu se otevřely možnosti rozvoje ekoturistiky.

Za významné riziko byly označeny rovněž povodně, přičemž vzniklo několik strategií zaměřených na prevenci jejich vzniku a přípravu na jejich zvládnutí. Díky vybudování gabionů, hrází, nové výsadbě a iniciativám zaměřeným na ochranu břehů (včetně omezeného úhorového hospodářství) došlo ke snížení rizika zasažení povodněmi i ztrát na majetku vzniklých v jejich důsledku. Příprava na povodně probíhala rovněž cestou posilování komunikačních vazeb mezi horním a dolním tokem řeky v rámci systémů včasného varování. Tyto systémy včasného varování i plány řešení nepředvídaných událostí přispěly k omezení škod na majetku a lidských životech.

Fotografie: Stavba gabionu v nepálské oblasti Nawalparasi poté, co došlo k zaplavení tradičních zavlažovacích kanálů.

Obživa

Obživa obyvatel Čitvanu i Nawalparasi je založena na drobném zemědělství a chovu zvířat. Největšími problémy těchto komunit jsou špatná informovanost a omezené dovednosti a s tím související ztížené možnosti získávání obživy. Practical Action se proto snažila o posílení a diverzifikaci zdrojů obživy s cílem umožnit rychlejší návrat do normálu po odeznění krizových situací a chtěla také připravit obyvatele na nejistou budoucnost. Posilování zdrojů obživy bylo zaměřeno především na: zvýšení příjmů, zvýšení potravinové bezpečnosti, zkvalitnění základních aktiv – a to jak fyzických, tak duševních –, zajištění alternativních zdrojů příjmu, omezení ztrát na životech a majetku, zlepšení v oblasti výživy a zdraví, zvýšení soudržnosti komunit, zvyšování sebedůvěry a schopnosti získat podporu a lepší dostupnost znalostí a služeb.

Projekt zajistil školení formou workshopů, informační a praktickou výuku v terénu zaměřenou na zlepšování farmářských dovedností a znalostí s důrazem na zavádění nových odrůd a diverzifikaci stávajících zvyklostí v oblasti volby plodin. Zlepšení zemědělských dovedností, aplikace lepších postupů i kvalitnější odrůdy vedly společně ke snížení ztrát na úrodě. Díky projektu došlo ke zlepšení odrůdové skladby i agrotechnických postupů přípravy půdy pro stávající odrůdy (rýži, kukuřici, zázvor, pšenici, brambory a hořčici), zkvalitnění sklizňových postupů a zavádění nových odrůd prostřednictvím praktických informačních akcí a názorných demonstrací. Projekt tudíž dosáhl úspěchu v oblasti zvyšování dovedností a schopností farmářů. To vedlo ke zvýšení produkce 266 rodin a mělo pozitivní efekt na jejich sousedy a příbuzné, kteří mohli jejich přístup napodobit.

Kromě toho mnoho zemědělců nyní pěstuje mimosezónní zeleninu, kterou mohou výhodně prodávat na místních trzích. Možnost pěstovat mimosezónní zeleninu vedla ke zvýšení potravinové bezpečnosti domácností a zásadním způsobem doplňuje jejich příjmy. Více než 450 domácností se začalo věnovat pěstování zeleniny. Po skončení druhého roku projektu někteří farmáři z vlastní iniciativy rozšířili produkci zeleniny určenou na prodej a jejich podnikání se dále rozvíjí.

Jen v oblasti Nawalparasi se „farmářských polních kurzů“ zúčastnilo 140 zemědělců ve třech lokalitách. V těchto kurzech získali farmáři informace o pěstování zeleniny a ve skupinách si na svých vlastních farmách vše vyzkoušeli. Díky tomu mohli farmáři rozšířit obdělávanou plochu a zvýšit rozmanitost pěstovaných odrůd. Více než 70 % rodin má dnes celoročně zajištěnou potravinovou bezpečnost a zlepšila se rovněž jejich výživa.

Díky projektu došlo také k posílení zdrojů obživy prostřednictvím podpory chovu hospodářských zvířat. Prostřednictvím veterinárních školení pomohl projekt zavést lepší techniky chovu, a to především u koz a pra-

sat. K významnému zlepšení zdravotního stavu a přírůstků zvířat vedlo rovněž vylepšení přístřešků v kombinaci s dalšími opatřeními. Podle údajů poskytnutých farmáři došlo ke zvýšení váhových přírůstků u prasat a koz až o 50 % (Willenbockel, 2011). To následně vedlo k nezanedbatelnému zvýšení příjmů farmářů a tím i jejich schopnosti vyrovnat se se stávajícími i budoucími hrozbami, šoky a napětím.

Úspěšnou strategií diverzifikace zemědělství byl rovněž chov včel. Ke včelaření se tradičně přistupovalo jako k jinému druhu lovu. Při vybrání medu byly úly zásadním způsobem poškozovány. Projekt se proto zaměřil na zlepšování informovanosti o úlech a významu správných dovedností při chovu včel. Díky zavedení lepších typů úlů se snížily ztráty na včelstvech a zvýšila se produktivita. Chov včel tak v současnosti představuje spolehlivý zdroj příjmů. Podnikání v tomto oboru se ukázalo jako obzvláště úspěšné a farmáři ho z vlastní iniciativy dále rozvíjejí. Vedlejším efektem chovu včel pak bylo například omezení degradace půdy, a to proto, že má-li být včelařství produktivní, je potřebné chránit prostředí, v němž se včely pohybují. Včelaři se proto velmi zajímají o ochranu lesů a zvyšování lokální biodiverzity.

Projekt se zaměřil na zvyšování rozmanitosti zdrojů obživy, neboť jde o ověřenou strategii, která snižuje vystavení vůči riziku katastrof a zároveň zvyšuje odolnost. Na základě dostupných možností a zájmu členů komunity byly zkoumány a vybírány vhodné nezemědělské činnosti. Výběr probíhal prostřednictvím konzultací se členy komunit. Podnikání založené na dovednostech nesouvisejících se zemědělstvím je obecně méně citlivé na stávající hrozby, a to především ty, které mají spojitost s vlivy počasí. Nezemědělské činnosti zahrnovaly výuku výroby svíček, lehké strojírenství, výrobu nástrojů, pokládání střešních krytin, veterinární péči o zvířata a práci se dřevem.

Fotografie: Školení zaměřené na nové plodiny v rámci farmářských kurzů v Nepálu

Správa

Practical Action rozšířila v Nepálu své přístupy k omezení rizika vzniku katastrof zaměřené na oblast obživy tak, že drobné konkrétní intervence tvořily integrální součást iniciativ na oblastní a národní úrovni. To vedlo k vytvoření vstřícného prostředí a širšímu dosahu aktivit. Aby bylo možné takovéto změny dosáhnout, byl pro oblast katastrof, obživy a rozvoje zvolen integrující přístup. Practical Action se snažila o rozšíření schopností zainteresovaných osob na nejrozličnějších úrovních tak, aby přijaly za svůj přístup k snižování rizika katastrof zaměřený na oblast obživy. Podařilo se toho dosáhnout především cestou rozvoje schopností místních institucí jako např. vesnických rozvojových výborů (VDCs). Vesnické rozvojové výbory nyní dokážou účinněji analyzovat a řídit rizika. Kromě toho jsou tyto místní instituce v současnosti provázány s oblastními radami pro krizové situace, národními procesy pro omezení katastrof a institucemi jako např. ministerstvem vnitra a ministerstvem pro místní rozvoj, přičemž cílem tohoto propojení je podpora integrace a dostupnosti pro místní komunity.

Celkem 28 vesnických rozvojových výborů v Nawalparasi a 31 v Čitvanu do svých rozvojových plánů začlenilo komunitní řízení krizových situací. Všechny 28 vesnických rozvojových výborů v Nawalparasi vytvořilo za účelem realizace svých plánů výbory pro řízení krizových událostí (Disaster Management Committees – DMCs), za-

tímco v Čitvanu jich bylo vytvořeno 16. Došlo rovněž k lepší integraci těchto vesnických orgánů do plánů na oblastní a národní úrovni. Plány na vytvoření vesnických rozvojových výborů byly začleněny do oblastních rozvojových plánů v Čitvanu i v Nawalparasi.

Na národní úrovni uznalo ministerstvo pro místní rozvoj roli místních komunit a připravuje na základě těchto zkušeností celostátní zásady pro plánování vesnických rozvojových výborů. Vytváří rovněž zásady pro plánování krizového řízení určené vesnickým rozvojovým výborům, které staví na přístupech využívaných v rámci projektu. Ministerstvo vnitra rovněž uznalo přínos začleňování oblasti zajišťování obživy do problematiky snižování rizika vzniku katastrof a zahrnuje zásady plánování určené pro vesnické rozvojové výbory do střednědobé zprávy o Nepálu „Hyogo Framework for Action“¹.

Na mezinárodní úrovni se představitelé čitvanské oblastní správy zapojili do kampaně „Odolná města“ organizované Mezinárodní strategií OSN pro omezování důsledků katastrof (UNISDR). Stali se tak první institucí pocházející z venkovské oblasti, která se do kampaně

¹ Hyogo Framework for Action (HFA) je desetiletý plán na celosvětové zvýšení bezpečnosti v oblasti přírodních rizik. Byl přijat konferencí World Disaster Reduction Conference v roce 2005, 168 členskými státy OSN.

zapojila a ve své strategii omezení rizika vzniku katastrof využila integrovaného přístupu. Prostřednictvím výměnných návštěv byla rovněž navázána spolupráce mezi oblastními úředníky z Nepálu a Bangladéše.

Nejistá budoucnost

Prostřednictvím lepšího pochopení trendů a jejich dopadů pomohl projekt Mainstreaming snižování rizik ohrožujících obživu v Nepálu k rozvoji adaptability komunity, vesnických rozvojových výborů a členů DDC. Analýza hrozeb zohlednila stávající rizika i proměnlivé hrozby, aby se na ně komunity dokázaly rychle připravit. Kalendáře ročních období, časový průběh hrozeb i další participativní nástroje pomohly členům komunity odhalit zákonitosti vývoje počasí a proměnlivé hrozby. To, jak komunita vnímala změny v počasí a hrozbách, nebylo zatím provázáno s meteorologickými informacemi. Practical Action pracuje na začlenění meteorologických údajů do programů s cílem usnadnit rozhodování prostřednictvím přípravy scénářů zaměřených do budoucna.

Došlo rovněž k posílení a vytvoření zdrojů obživy s cílem zvýšit odvahu zemědělců k učení a experimentování. Ve snaze posílit schopnost komunit přizpůsobit se změnám došlo rovněž k zavedení nových technologií. To se týkalo převážně zavádění nových a různorodějších odrůd, které lze pěstovat i mimo tradiční sezóny a v nejrůznějších klimatických podmínkách. Za tím účelem byly zřízeny praktické farmářské školy zaměřené na rozvíjení schopností, sebedůvěry a pružnosti nutných k učení a experimentování. Informace o nejrůznějších technikách a vstupech vedly rovněž ke zlepšení adaptability zemědělců. Příkladem úspěchu v této oblasti je to, že farmáři přicházejí nad rámec projektu s vlastními iniciativami na rozšíření podnikání např. o chov včel a mimosezónní produkci zeleniny.

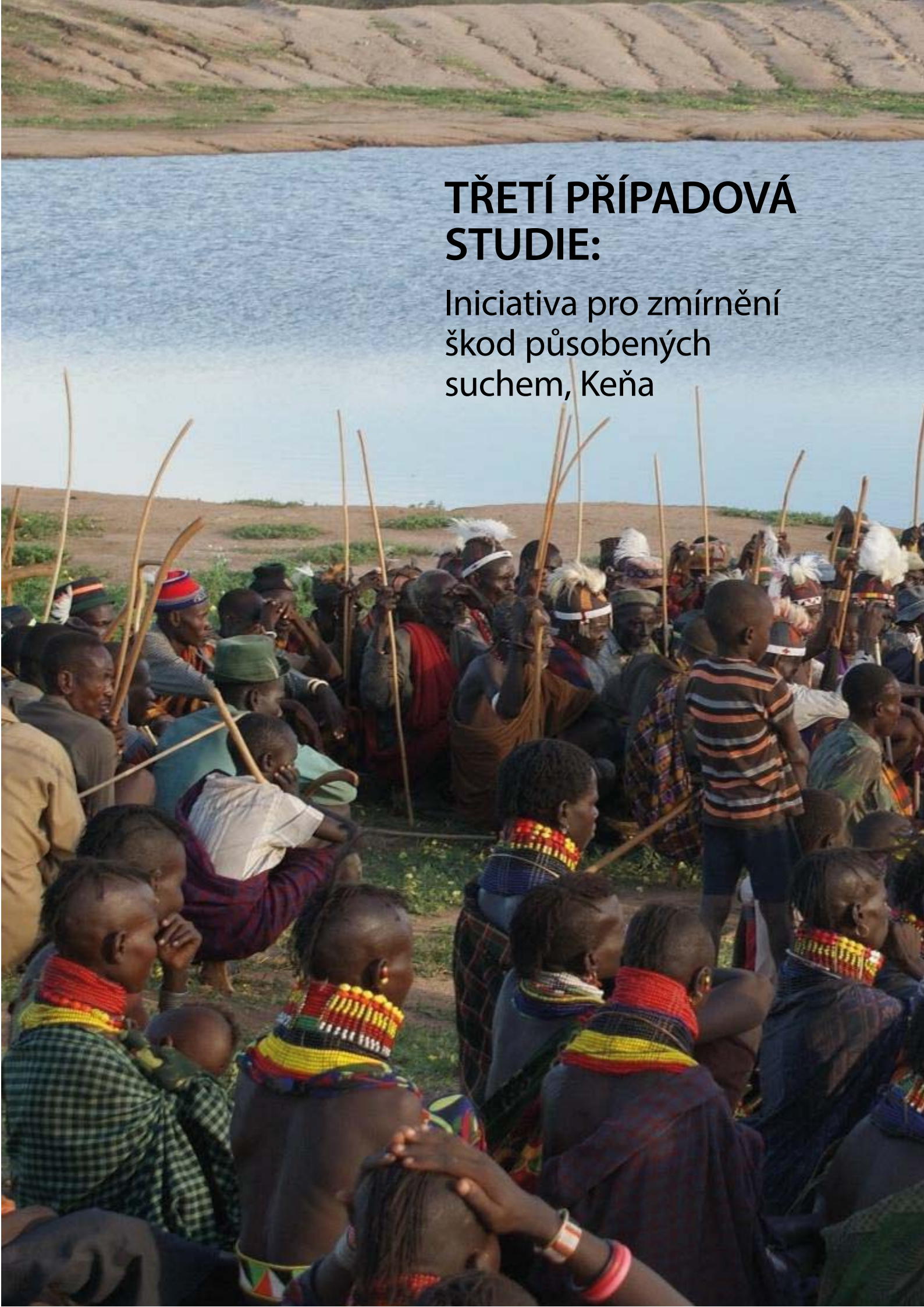
Závěr

Diverzifikace zdrojů obživy, připravenost na katastrofy, sběr informací týkajících se toho, jak komunita vnímá proměnlivé hrozby a rizika a posilování organizace komunit – to vše zde bylo využito integrovaným a celostním způsobem. Jednotlivé strategie se navzájem posilují a přinášejí výstupy jako např. zvýšení potravinové bezpečnosti, lepší přístup k systémům správy, rozhodovacímu procesu a zdrojům.

Je třeba, aby příslušné instituce, včetně ministerstev pochopily integrovanou povahu problému zranitelnosti a spolupracovaly na posílení odolnosti a adaptability. Významným poučením z tohoto projektu je, že, jsou-li tyto malé zásahy na úrovni komunit začleněny do návrhu a realizace projektů, mohou mít významný vliv na politiky a procesy na oblastní i národní úrovni. Před zahájením projektu se například vládní, oblastní i místní instituce na úrovni rozvojových výborů zaměřovaly na záchranné a ulehčující operace v oblastech zasažených rozsáhlými přírodními katastrofami, jako např. zemětřeseními. Významným důsledkem projektu proto je, že si tyto instituce nyní uvědomují existenci spleti napětí a šoků působících na lidské zdroje obživy. Tyto vlivy jsou škodlivé a mohou narušit schopnost lidí vyrovnávat se a vzpamatovávat se z nepříznivých událostí. Jejich dopad pak dále zhoršuje odlesňování svahů mající za následek přívalové povodně, erozi a sesuvy půdy. Projekt tedy vedl ke zvýšení povědomí a zlepšení přístupu k informacím o původcích mnoha z těchto napětí, jimiž jsou většinou nevhodné praktiky jako odlesňování a nedostatečné řízení využívání přírodních zdrojů. Lidé si jich jsou v současnosti lépe vědomi a mají přístup k vhodným znalostem a dovednostem.

Kromě toho vládní úřady rozšířily své vnímání pojmu katastrofa. Řada diskusí, školení a workshopů pomohla vytvořit společné chápání nebezpečných událostí a jejich důsledků. Ne všechny hrozby jsou přírodního původu a většině z nich lze předejít, nebo se na ně alespoň připravit. Kromě toho došlo k zohlednění nových hrozeb, jako jsou škody způsobované divokými zvířaty, která nikdy dříve netvořila součást agendy v oblasti snížení rizika vzniku katastrof.

Došlo rovněž k posilování adaptability prostřednictvím převzetí podílu na rozhodování. Vesnické rozvojové výbory tvořící nejnížší součást nepálské vládní hierarchie nyní mohou ovlivňovat plány na oblastní úrovni a začleňovat do nich problematiku snížení rizika vzniku katastrof. Díky tomu došlo k zpružnění a lepší integraci politik napříč jednotlivými sektory měřítky i postupů zaměřených na řešení rizika katastrof, přičemž se vytvořila zpětná vazba mezi různými úrovněmi vládních orgánů a komunit.

TŘETÍ PŘÍPADOVÁ STUDIE:

Iniciativa pro zmírnění
škod působených
suchem, Keňa

Iniciativa pro zmírnění škod působených suchem (DMI), Keňa

Shrnutí

Iniciativa pro zmírnění škod působených suchem se týkala dvou oblastí: vody a hospodářských zvířat. Část zaměřená na vodu se snažila o posílení odolnosti prostřednictvím zlepšení přístupu ke spolehlivým vodním zdrojům a zmírnění dopadů „vodního stresu“ v cílových lokalitách. Složka zaměřená na hospodářská zvířata byla orientována na snížení zranitelnosti vyvolané suchem a zmírnění dopadů klimatických šoků na zdroje obživy závislé na hospodářských zvířatech. Jinými slovy docílit toho, aby pastevečtí mohlo i nadále fungovat jako zdroj obživy navzdory rostoucím problémům vyvolávaným zvýšeným tlakem na půdu, konflikty a změnou klimatu.

Iniciativa pro zmírnění škod působených suchem byla financována Evropskou komisí. Partnery Practical Action v těchto dvou projektech byl Oxfam, VSF (Belgie a Německo) a Acted (Agentura pro technickou spolupráci a rozvoj). Projekt byl realizován v oblastech Turkana a Pokot v severní Keni, a to v letech 2008 až 2010.

Rozvojový problém

Turkana je nejchudší oblastí Keni – 94,9 % jejího obyvatelstva žije pod úrovní chudoby². Oblast Turkana – severní Pokot se rozkládá v aridní a semiaridní zóně (ASALS), kde nízké dešťové srážky střídají období extrémního sucha přerušovaná občasnými průtržemi mračen, jež pak způsobují přílivové záplavy. Půdy v této oblasti jsou chudé a trpí erozí vyvolávanou povodněmi a suchy. Převládajícím zdrojem obživy je zde nomádské pastevečtí, které, přestože je pro tuto oblast považováno za nejvhodnější a neudržitelnější zdroj obživy, je i nadále vysoce zranitelné vůči nečekaným náhlým událostem. V důsledku sucha a nemocí vzrůstá úmrtnost hospodářských zvířat i ztráty na majetku, což jen prohlubuje nejistotu související se zdroji obživy.

V oblasti sílí konflikt mezi zemědělci a pastevcí vyvolávaný omezeným přístupem k půdě a vodě. Ke konfliktu dochází rovněž mezi jednotlivými pasteveckými komunitami, které jsou nuceny při hledání pastvin masivně kočovat. Spolu s nárůstem populace a klesající dostupností přístupných pastvin došlo ke vzniku konfliktů mezi sousedními komunitami, které soupeří o stejné zdroje. Měla rovněž za následek vypovězení tradičních mírových dohod mezi Turkanou a Pokotem. Špatná vzájemná koordinace rozvojových agentur vedla k využívání vzájemně nekompatibilních přístupů a nízké účinnosti intervencí. Nadměrná závislost na krátkodobých krizových projektech ohrožovala udržitelnost dlouhodobých rozvojových iniciativ.

Komunity se nedokázaly s těmito šokovými událostmi a nebezpečími vyrovnat a mnoho lidí proto opustilo pastevecký způsob života a dostalo se do trvalé závislosti na potravinové pomoci. Počínaje rokem 2003 bylo

toto území opakovaně označováno za oblast postiženou humanitární katastrofou a vzrostl zde proto objem poskytované krizové pomoci.

Náš projekt se tudíž zaměřil na podporu širšího zapojení komunit s cílem vytvořit na oblastní úrovni koordinovanou sílu schopnou reakce na krizové situace a vzájemně sladit dlouhodobé iniciativy zaměřené na zmírňování dopadů sucha.

Nebezpečí a hrozby

Dvěma hlavními zdroji nebezpečí v oblasti Turkana-Pokot jsou sucha a konflikty. Aby bylo možno předcházet vzniku konfliktů a zmírňovat jejich průběh, zajistili jsme komunitám sídlícím v sousedství hranice mezi Turkanou a Pokotem zmapování stávajícího využití půdy. Mohly tak své zdroje využívat efektivněji. Takto vzniklé mapy se následně využívaly na komunitní i mezikomunitní úrovni k uzavírání vzájemných dohod o využívání pastvin i dalších úmluv o vzájemném využívání zdrojů. Na úrovni komunit se mapy využívaly k zajištění dlouhodobého přístupu hospodářských zvířat k vodním zdrojům a pastvinám v průběhu období sucha. Na mezikomunitní úrovni pak sloužily k vytvoření plánu vzájemných dohod o využívání pastvin a ke snížení rizika vzniku konfliktů o zdroje.

Ve spolupráci s Programem řízení zdrojů v aridních oblastech – ALRMP byl vytvořen systém zajišťující přenos získaných poznatků a koordinaci mezi jednotlivými oblastmi.

² Keňský statistický úřad (2007)

V druhé části projektu, která byla zaměřená na vodní zdroje, byly nashromážděné informace využity při konzultacích ohledně vodní infrastruktury potřebné pro pastvu a také k nalezení vhodných lokalit pro umístění zdrojů vody pro nouzové situace. Komunity společně vytvořily akční plány pro období sucha, jejichž základem jsou vzájemné dohody o využívání pastvin.

S cílem posílit prevenci vzniku problémů v důsledku sucha a umožnit jejich řešení došlo v oblasti k vylepšení systémů včasného varování (EWS), díky nimž mohou komunity přijímat varovné informace a včas na ně reagovat. Informace nutné k včasnému varování pocházejí od terénních pozorovatelů, příslušníků komunit, kteří každý týden posílají zprávy oblastním a regionálním úřadům. Sledují sucha, výskyt chorob a konfliktů a vyzbrojování, projevy počasí a stav vody. V opačném směru se informace o opatřeních od vládních orgánů do komunit dostávají rovněž prostřednictvím těchto pozorovatelů. Tento systém vedl k rychlejší reakci ze strany vládních orgánů i ke zlepšení fungování systému včasného varování v oblasti.

Aktivita v rámci části projektu zaměřené na vodní zdroje počítají rovněž s budoucími změnami vodního stavu, a opírají se proto o analýzu historických a předpokládaných vodních stavů i období sucha. V rámci přípravy na budoucí hrozby byly vyvrtány studně a instalována čerpadla. Mnoho nouzových vrtů bylo zapečetěno s cílem uchovat v nich vodu pro případné budoucí využití v období sucha.

Obživa

Zdroje obživy v oblasti Turkana – Pokot do značné míry závisí na hospodářských zvířatech a živočišné výrobě. Snižování zranitelnosti vůči suchu a posilování pastevectví jako hlavního zdroje obživy v situaci, kdy se vyostřují problémy související s narůstajícím tlakem na půdu, konflikty a změnou klimatu, vyžaduje koordinovaný, mnohostranný a dlouhodobý přístup.

Díky rozšíření živočišné produkce došlo k posílení zdroje obživy. Tohoto cíle se podařilo dosáhnout především cestou poskytování rozšířených služeb umožňujících zvyšovat kapacitu chovů a pak také zajištěním dostatečného množství čisté vody pro chovaná zvířata. Hlavními příčinami konfliktů mezi komunitami v cílových oblastech byl nedostatek vody a pastvin. Projekt se proto soustředil na využití podzemní vody i technik k zachytávání dešťové vody. Při spolupráci s komunitami jsme se zaměřili na vylepšování vodních čerpadel, zásobáren vody a mělkých studní. Na strategických místech podél cest, jimiž bývá hnán dobytek, byly rovněž provedeny vrtvy usnadňující napájení v dobách sucha.

Zlepšila se i dostupnost vody pro domácnosti. Vylepšeno bylo také nakládání s odpadními vodami, což mělo přímý pozitivní efekt na úroveň hygieny a zdravotního stavu v příslušných komunitách. Především ženy a děti prošly školením zaměřeným na to, jak čistit a skladovat vodu. Díky lepší dostupnosti bezpečných zdrojů vody a aktivitám na podporu ekologických, hygienických a zdravotních návyků se zlepšil zdravotní stav populace.

Fotografie: Sběr dešťové vody s využitím nádrže (v pozadí) v oblasti Turkana na severu Keni.

Část projektu zaměřená na hospodářská zvířata se soustředila na zlepšování úrovně navazujících služeb. Komunitní paraveterináři prošli školením, Vinou sucha a nemocí docházelo ke ztrátám na zvířatech, přičemž nejbližší veterinář sídlil v nejbližším městě vzdáleném týden cesty. Než by k němu stačili lidé dorazit, nemoc by se rozšířila a docházelo by ke ztrátám. Prostřednictvím rozšiřování a posilování sítě komunitních veterinárních pracovníků je možno zajistit jejich působení přímo ve vesnicích. Obyvatelé tak díky nim mají k dispozici informace a snadnou a rychlou pomoc. Tito pracovníci si navíc prostřednictvím programu vytvořili kontakt na veterináře, veterinární organizace i soukromé dodavatele léčiv, díky čemuž mohli začít provozovat komunitní lékárny. Nyní tak lze vakcíny uchovávat přímo v místě, a v případě vypuknutí choroby (epidemie) jsou rychle po ruce. Některým veterinárním pracovníkům se podařilo využít úvěr k posílení svého podnikání. Tito pracovníci následně účtují za své služby drobný poplatek a mohou vydávat léky, k nimž není potřeba lékařský předpis (jako např. antibiotika). Díky přístupu k informacím a službám mohou tyto pracovníci rozšiřovat své služby a zajišťovat tak udržitelné veterinární služby na úrovni komunity.

Tradiční role „paraveterinářů“ se však rozšířila ještě dále, neboť díky projektu je bylo možno vyškolit i v oblasti komunitních úspor. Možnosti úspor zahrnovaly školení v oblasti chovu zvířat a obchodování s nimi a také podněcování pastevců k využívání služeb paraveterinářů.

Praktických školení pastevců se zúčastnilo 60 osob. Dvě školení tohoto typu se zaměřila na otázku zdraví zvířat i lidí, problematiku hygieny, ochrany životního prostředí, změny klimatu a na správu přírodních zdrojů. Členové komunit pochopili význam ochrany prostředí a aktivně se zapojili do vysazování suchomilných stromů i komerčního pěstování aloe, kterou se ziskem zpracovávají na šampóny. Skupiny, jež absolvovaly praktická školení pastevců, zahájily i další výtěžné aktivity v oblasti obchodu s dobytčím a produkce kůží na prodej. V rámci praktických školení pastevců proběhl rovněž kurz zaměřený na chov velbloudů (zprostředkovaný FAO a trvající 10 dnů), v němž se věnovala mj. pozornost chovu původních plemen a maximalizaci výnosů z těchto chovů. Díky tomu nastal mezi absolventy kurzu rozvoj chovu velbloudů. Tito lidé tak již vědí o přínosech a výnosnosti chovu velbloudů a jejich schopnosti přežít dlouhá období sucha. Více pastevců se tudíž mohlo vydat cestou experimentu a osvojit si tyto nové postupy.

Fotografie: Velbloudi v Turkaně na severu Keni. Na rozdíl od dobytka či koz dokážou velbloudi přežít i dlouhá období sucha. Jejich mléko má vysokou nutriční hodnotu a v obdobích sucha, kdy dobytek mléko prakticky nedává, je jeho význam zásadní.

Správa

Na severu Keni mají starší obyvatelé vesnice tradičně na starost rozhodování v otázkách politiky, využívání vodních zdrojů a pastvin. Practical Action proto s cílem omezit vznik konfliktů tyto tradiční systémy správy využila a posílila jejich schopnost efektivního plánování využití přírodních zdrojů. Starší obyvatelé komunity mapují své zdroje prostřednictvím vesnických výborů pro využití půdy. To zahrnuje vyznačení využití zdrojů v průběhu roku na mapě a stanovení toho, kdo je využívá. Jsou vyznačena napajedla, honácké stezky, obecní pastviny a oblasti pěstování kukuřice.

Rada starších následně dohodne využití půdy a prostřednictvím mírových výborů uzavře společenskou smlouvu. Tyto rady se skládají ze starších obyvatel respektovaných ve svých komunitách, kteří j mohou v této činnosti pokračovat i po skončení projektu. Takto vzniklé dohody zaručí každé ze stran, že v časech potřeby může příslušná komunita na reciproční bázi využívat zdroje partnerské komunity. Důraz je kladen na pravidla a tresty za vyvolání konfliktu nebo za krádež zvířat, přičemž nad dodržováním a uplatňováním těchto pravidel dohlíží rady starších. Díky tomu jsou nyní sousedící komunity schopny dělit se v době potřeby o zdroje. Omezil se rovněž počet krádeží dobytka. Tento model se rozšířil i do dalších oblastí, a to dokonce i za hranice Keni, do sousední Ugandy, kde Practical Action školila komunity v plánování využití půdy.

Projekt má rovněž přímý dopad na posilování oblastních i národních vládních struktur zodpovědných za krizové plánování, reakci a šíření informací. V oblasti včasného varování došlo k propojení komunit a oblastních vládních úřadů, které jsou následně napojeny na národní a regionální struktury včasného varování před suchem a konflikty. Mírové výbory rovněž plní roli místních pozorovatelů.

Nejistá budoucnost

Iniciativa se nezaměřovala přednostně na adaptaci na klimatickou změnu. Některé prvky projektů však pomáhají farmářům a pastevcům přizpůsobovat se nejisté budoucnosti, a to především suchu. Adaptační potenciál byl podporován prostřednictvím posilování institucí, které komunitám zajišťují vhodné k dlouhodobé adaptaci.

Jednou z nejdůležitějších cest k podpoře vstřícného prostředí bylo vytvoření mírových výborů. Tyto výbory jsou připraveny na to, že budou bdít nad dodržováním dohod o sdílení vodních zdrojů. Jde o dlouhodobý nástroj umožňující lépe pochopit příčinu konfliktu a předcházet vzniku budoucích sporů.

Vesnické výbory pro plánování využití půdy rovněž umožňují komunitám lepší přizpůsobení změnám. Byly dohodnuty trasy honáckých stezek, takže není důvod ke střetům mezi farmáři a pastevcí. Probíhá rozsáhlá debata o tom, zda je podpora pastevectví dlouhodobě neudržitelným zdrojem obživy nebo zda se naopak podpora usazování pastevců a jejich proměna v klasické zemědělce může v budoucnu ukázat jako chybná adaptace a být zdrojem konfliktů o právo na půdu. Vesnické výbory pro plánování využití půdy tudíž představují platformu díky níž mohou pastevcí i farmáři činit informovaná rozhodnutí ohledně své budoucí obživy. Má-li však být tento proces efektivní, musejí mít lidé přístup k lepším informacím.

Pro stavy nouze vybudovaly komunity vrtané studně, které mohou sloužit k napájení dobytka. A podílely se na regeneraci pastvin, aby nemuseli pastevcí za novou pastvou putovat do čím dále větších vzdáleností.

Během praktických školení získali pastevcí informace o chovu velbloudů. Díky nim mohou lépe čelit změnám klimatu, neboť velbloudi jsou schopni odolávat extrémním klimatickým podmínkám lépe než ostatní hospodářská zvířata.

Komunitám pomohly i systémy včasného varování, díky kterým mají lepší přístup k relevantním a včasným informacím ohledně sucha a konfliktů i dalších nebezpečí ohrožujících zdroje obživy komunit, jako např. šířící se choroby. Díky využití lokálních pozorovatelů se informace předávají do místních komunit a pomáhají jim včas zareagovat.

Závěr

Díky projektu došlo k posílení schopnosti pastevců adaptovat se na měnící podmínky. V tomto případě byla adaptabilita zvyšována prostřednictvím: správy přírodních zdrojů (formou vesnických výborů pro využití půdy a plánování); posilování zdrojů obživy (prostřednictvím proškolení vesnických veterinárních pracovníků a praktických školení pastevců); zlepšení systémů včasného varování před suchem a budování schopnosti komunit a vlád jednat a reagovat na nebezpečí.

Díky mírovým výborům se nyní mohou pastevci se svými stády přesouvat do sousedních oblastí bez nebezpečí, že tím vyvolají konflikt. Tyto výbory podporují flexibilitu a omezují tak budoucí rizika vzniku konfliktů prostřednictvím posílení komunitních institucí.

Zřízením napajedel u honáckých stezek byla zvýšena bezpečnost zdroje obživy pastevců. Mohou díky tomu zůstat na domluvených územích a v době sucha nejsou tak zranitelní. Kromě toho byly vyznačeny stezky pro dobytek napříč obdělávanými oblastmi, čímž se snížily ztráty na úrodě. To vše vedlo k omezení množství konfliktů mezi farmáři a pastevci. Zdroje obživy pastevců a jejich schopnosti zvládat rizika se mimo to dočkaly zásadního posílení i prostřednictvím praktických školení, kde měli příležitost získat informace a znalosti umožňující jim diverzifikovat své zdroje obživy chovem velbloudů i dalšími výdělečnými aktivitami. Ke zmírňování rizik přispívají i lepší znalosti v oblasti využití pastvin, změny klimatu a zdraví hospodářských zvířat.

Komunity mají nyní možnost zajistit sobě i svým zvířatům dostatek čisté vody. Díky čerpadlům nemusejí místní ženy trávit hodiny její přepravou od nejbližšího zdroje. Více než devět měsíců v roce mají vodu k dispozici v blízkosti svých domovů, takže mohou získaný čas využít k jiným aktivitám.

Iniciativa pro zmírnění škod působených suchem byla mnohostranná a orientována napříč společností. Zapojili se do ní odborníci na vodu a zdraví, veterinární péči i specialisté na trhy, což posílilo celostní charakter projektů. Tyto iniciativy byly rovněž propojeny s komunitami, místními, oblastními, regionálními i národními úřady. Díky tomu bylo možné zajistit zapojení komunit do rozhodovacího procesu i efektivní zpětnou vazbu mezi komunitami a vládou. Došlo tak k posílení odolnosti vůči suchu a konfliktům.

Zamyslíme-li se nad dalšími možnými intervencemi, které by Practical Action mohlo v rámci projektu provést, pak je jasné, že by bylo užitečné blíže se zaměřit na oblast nejisté budoucnosti. Bylo by vhodné mít k dispozici také dlouhodobé údaje o klimatu. Plánování v současné době reaguje především na stávající nebezpečí a tlaky, více je však třeba zaměřit se na dlouhodobé plánování a analýzu.

Komunitní „paraveterinář“ ukazuje svou zásobu veterinárních léčiv. Practical Action, Keňa.

ČTVRTÁ PŘÍPADOVÁ STUDIE:

Zelený Dárfúr,
Súdán

Zelený Dárfúr

Shrnutí

Od konce 90. let do roku 2006 spolupracovala Practical Action se severodárfúrskými komunitami v oblasti zlepšování potravinové bezpečnosti. Významnou složkou této činnosti byla podpora vytváření komunitních organizací, jako např. vesnických rozvojových výborů a ženských rozvojových sdružení. Tato iniciativa se rozrostla do podoby tří rozsáhlých sítí: sítě Výboru pro rozvoj vesnic (Village Development Committee Network VDC-net), sítě Sdružení pro rozvoj žen (Women's Development Associations Network – WDA-net) a Tržní sítě (Market Network – M-net). Tyto sítě sehrály významnou úlohu při činnosti Practical Action v Súdánu, včetně projektu Zelený Dárfúr.

Projekt Zelený Dárfúr financovala organizace Christian Aid a jeho realizační fáze probíhala od ledna 2008 do února 2011. Cílem tohoto projektu byla obnova a rozvoj přírodních zdrojů a na nich založených způsobů obživy v Dárfúru (kde válečný konflikt a sucha vedly k zásadní degradaci přírodního prostředí). Vzhledem ke stále zužujícímu konfliktu bylo třeba zvolit komplexnější přístup přesahující pouhou správu přírodních zdrojů a udržitelných zdrojů obživy. Tato případová studie ilustruje přístup využitý Practical Action a také význam posilování existujících a etablovaných sítí.

Fotografie: Cesta za vodou, severní Dárfúr. Severodárfúrské ženy musí za vodou putovat dlouhé kilometry. Důležitou součástí projektu Zelený Dárfúr je i zajištění možností přepravy vody, například s využitím oslů.

Rozvojový problém

Severní Dárfúr je jednou z nejsušších oblastí Súdánu. Osmdesát procent z 1,75 milionu obyvatel této oblasti žije na venkově a jejich obživa je založena na přírodních zdrojích umožňujících provozování zemědělství, pastevectví a zemědělského obchodu. Nízké a nepředvídatelné srážky vytváří na zdroje a obživu místních obyvatel tlak. Tlak na přírodní zdroje je pak jednou z příčin v oblasti panujícího konfliktu. Tento konflikt má ničivý dopad na obživu obyvatel, vede k dalšímu narušování životního prostředí a vážně oslabuje existující systém správy zdrojů. Obživa obyvatel oblasti Al-Fashir je převážně založena na drobném zemědělství a doplňována chovem dobytka a lesnickými produkty. Malé množství dešťových srážek společně s nízkou efektivitou využívání vody měly za následek pokles výnosů zemědělství a degradaci lesů a pastvin. Kolaps venkovského hospodářství způsobený konfliktem a suchem vedl k nárůstu migrace a vysídlování.

Projekt Zelený Dárfúr zahrnoval 43 komunit v severodárfúrské oblasti Al-Fashir čítajících úhrnem 70 296 osob. Projekt byl založen na premise, že zlepšení zdrojů obživy je hluboce závislé na přírodních zdrojích, souvisejících příjmech a přístupu k dostatečnému množství potravy a vody. Proto byl zvolen multisektorový integrovaný přístup, jehož cílem bylo zajistit dotčeným komunitám přístup k širokému spektru intervencí vyhovujících jejich potřebám a prioritám podle toho, jak byly prostřednictvím participativního hodnocení vybrány samotnými účastníky. Integrovaný přístup se zaměřil na posilování komunitních institucí s cílem vytvořit vstřícné prostředí umožňující lepší správu přírodních zdrojů.

Nebezpečí a hrozby

Hlavní nebezpečí a hrozby v oblasti Al-Fashir představují sucho a konflikt. Aktivita realizované v rámci projektu Zelený Dárfúr měly pozitivní efekt na lokální prevenci a připravenost na krizové situace. Aby byl omezen vznik konfliktů, byli farmáři podněcováni k přechodu k plodinám s kratší vegetační dobou, které lze sklídit ještě před příchodem suchého období. To vedlo k omezení konfliktů mezi farmáři a pastevci. Tyto střety v minulosti často vznikaly z toho, že dobytek patřící pastevcům spálil plodiny dříve, než je farmáři mohli v suchých obdobích sklídit.

Vzhledem ke snaze řešit tlaky a přírodní pohromy vyvolané opakovanými suchy, byl hlavní důraz kladen na uchovávání vody. Byly vylepšeny terasy, aby lépe zadržovaly vodu a bylo tak i v suchých letech možno dosáhnout téměř běžných výnosů. K dalším aktivitám patřilo: školení komunit a terénních pracovníků zaměřené na stavbu teras, techniky plánování, vyrovnávání a odvodňování teras; stavba 900 půlměsíčitých teras; podpora nejchudších rodin a vesnic pomocí nástrojů a revolvových dotací a podpora 63 terénních školitelů zaměřených na budování teras.

Kromě toho bylo vybudováno 14 malých přehrad. Realizovala se obnova či rekonstrukce dvou ručně kopaných studen, šesti mělkých studen, dvou retenčních nádrží (hafírů) a šesti ručních čerpadel. Tyto aktivity poslouží odhadem sedmi tisícům lidí a zvířat v 15 vesnicích. Nakoupili jsme a rozdělili 50 vozíků určených pro oslí potah k dovozu vody. Tyto aktivity řeší jednak problémové oblasti jako např. sucho, ale zároveň podporují produkci potravin, potravinovou bezpečnost a místní výrobu potravin, čímž pozitivně ovlivňují obživu v projektových komunitách.

V rámci projektu proběhla i školení zaměřená na řešení sporů a dosahování konsensu, což má svůj význam vzhledem ke konfliktu, který v oblasti panuje. S využitím Participativního akčního plánu pro rozvoj vypracovaného Practical Action (PAPD, viz: Lewins, Coupe a Murray, 2007³) byla komunitám poskytována podpora v oblasti nalézání a řešení problémů souvisejících s využíváním přírodních zdrojů. PAPD využívá různé participativní techniky a zásady a má šest klíčových fází. Mezi jeho hlavní vlastnosti patří především identifikace širokého spektra zainteresovaných osob a jejich rozmanitých zájmů v oblasti správy přírodních zdrojů, a pak také plné zapojení těchto zainteresovaných osob. V případě severního Dárfúru to znamenalo vytvořit společný přístup ke zdrojům, plány řízení a dosáhnout dohody ohledně rozvojových priorit.

³ Návod pro zprostředkovatele naleznete na adrese: <http://practicalaction.org/page/1966>

Obživa

Obživa komunit, s nimiž Practical Action spolupracuje v severodárfúrské oblasti El Fashir je založena na drobném zemědělství a pastevectví. Klíčovou složkou projektu proto byla obnova systémů správy přírodních zdrojů s cílem zajistit možnost jejich udržitelného využívání pro lidi i hospodářská zvířata. Díky posilování sociálního kapitálu prostřednictvím tří sítí občanské společnosti i orientaci na správu přírodních zdrojů dokázaly komunity zlepšit situaci ochrany a správy životního prostředí. K aktivitám patřilo: stavba teras, komunitní lesy, budování přístřešků a obnova pastvin i vegetace. V rámci tohoto projektu zorganizovala Practical Action deset školení zaměřených na životní prostředí a proškolila 63 osob v oblasti produkce semenáčků stromů a jejich přesazování. Byly vytvořeny tři komunitní semenné banky a tři zúčastněné sítě uspořádaly mezikomunitní burzy semen umožňující výměnu a nákup nových osiv. Byly vytvořeny komunitní lesní školky, přičemž došlo k přesazení cca 201 000 semenáčků různých druhů rostlin. Bylo rovněž založeno 11 komunitních lesů. Dalších 150 členů komunit prošlo školením v oblasti správy pastvin a obnovy pastvin.

V projektových komunitách se zlepšil přístup k vodě pro zemědělské potřeby, pro dobytek i lidskou spotřebu, což vedlo k nárůstu produkce potravin a snížení tlaku na pastviny. Například produkce základních plodin vzrostla z cca 1,7 t/ha na 2,5 t/ha, což představuje zvýšení o 40 %. K tomuto zlepšení došlo díky obnově pastvin, zavlažování a vybudování teras ve tvaru půlměsíce. Kromě toho se pro 20 000 rodin o polovinu zkrátil čas nutný k obstarávání vody, a to díky obnově dvou ručně kopaných studní, dvou zásobních nádrží na vodu (hafírů) a dvou mělkých studní.

K zajištění obživy posloužily i další komunitní zemědělské služby. Byly zorganizovány dva kurzy zaměřené na ochranu lesa a zahradnictví, využívání půdy a její ochranu, jichž se zúčastnilo 50 terénních pracovníků z 33 vesnic. Třicet jedna pracovníků prošlo školením zaměřeným na pěstování plodin. Ve vesnicích nyní pracuje celkem 75 terénních pracovníků spadajících do tří různých sítí. Terénní pracovníci se zapojili do distribuce osiv a pomoci farmářům při aplikaci některých vylepšených pěstitelských postupů týkajících se např. doby setí a hustoty výsevu vylepšených osiv. Kromě toho bylo vyškoleny 22 „paraveterinářů“ (komunitních veterinárních pracovníků).

Fotografie: Rozdělování nástrojů, Al-Fashir, severní Dárfúr

Správa

Předchozí zkušenosti Practical Action ze severního Dárfúru ukázaly, že při obnově a realizaci rozvojových strategií lze s úspěchem využít občanské společnosti. Z tohoto důvodu se projekt Zelený Dárfúr rozhodl upřednostnit posilování stávajících sítí občanské společnosti. Projekt rozvíjel schopnosti následujících tří sítí: VDC-net, WDA-net a M-net (zahrnujících 11 vesnických rozvojových výborů) v následujících oblastech: stanovování jejich priorit prostřednictvím participativního hodnocení rozvoje schopností, plánování a realizace různých programových aktivit, získávání alternativních zdrojů financování, vedení účetnictví a plánování projektů. Díky programu rozvoje schopností byly tyto sítě následně schopny poskytovat technickou podporu a předávat svým komunitám potřebné dovednosti, které jim pomohou dosáhnout jistějšího způsobu obživy.

Součástí komplexního přístupu aplikovaného v tomto projektu byla i otázka dobré správy. Projekt se soustředil na posilování vazeb mezi těmito třemi sítěmi a dalšími poskytovateli služeb, včetně vládních institucí, k nimž patří např. Správa pastvin (Range and Pasture Administration – RPA), Národní lesnická spolupráce (Forests National Cooperation – FNC), Zemědělská extenze (Agricultural Extension) a Veterinární správa. Sítě tak nyní disponují vazbami na tradiční a lokální vládní instituce. Postupně se zvyšuje jejich sebedůvěra a soběstačnost a jsou schopné oslovovat rozhodující činitele a lobbovat za poskytnutí zdrojů. Například severodárfúrská státní lesnická společnost podpořila vytvoření dvou komunitních lesních školek v oblasti Al-Fashir a ministerstvo živočišné výroby v severním Dárfúru díky lobbyistickému tlaku sítí oficiálně uznalo roli „paraveterinářů“.

Participativní akční plán pro rozvoj byl kromě toho velmi úspěšně využíván při řešení lokálního konfliktu mezi dvěma vesnicemi, které vedly spor o to, zda stavba přehrady způsobila omezení přístupu k vodě ve vesnicích níže po proudu. Při komunitních setkáních byla využívána metoda budování konsensu, díky níž došlo k uzavření dohod o přístupu k vodě, a to tradiční formou označovanou „Gudeia“.⁴ Participativní akční plán pro rozvoj byl využit k řešení mnoha dalších sporů v rámci projektu i mimo něj. Existence vhodného a vyvíjejícího se institucionálního prostředí zaměřeného na dosahování konsensu a zajištění spravedlivého přístupu a oprávnění k nejdůležitějším místním zdrojům přispívá k rozvoji schopnosti adaptace komunit na konflikty a budoucí nejistoty.

Nejistá budoucnost

Cílem projektu bylo vybudovat udržitelné zdroje obživy a zlepšit správu přírodních zdrojů. Projekt vyhodnotil a seřadil potřeby účastníků prostřednictvím participativního hodnocení. Ukázalo se, že je třeba akcentovat přístup k vodě a potravinovou bezpečnost. Má-li mít projekt dlouhodobý smysl a plnit svůj účel, bylo potřeba nejprve pochopit tendence a příčiny konfliktu v severním Dárfúru a následně vybudovat konsensus jdoucí napříč komunitami. Přístup zaměřený na konsensus, pro nějž se Practical Action rozhodla, umožnil komunitám plánovat dopředu a uzavírat dohody o využití přírodních zdrojů a přístupu k nim.

Díky projektu se rovněž zlepšil přístup komunit k informacím, a to prostřednictvím školení a kurzů zaměřených na ochranu lesa a rozšiřující služby. To vedlo k rozvoji dovedností a posílení sebedůvěry, tedy oblastí, které budou v nejisté budoucnosti potřeba. Školení a dovednosti v oblasti projektového řízení vedly k rozvoji schopností sítí a posílily jejich sociální kapitál. To jim pak naopak zajišťuje lepší výchozí pozici při získávání financí a zdrojů z vlastní iniciativy.

Projekt kromě toho zlepšil přístup k vodním zdrojům: zvýšila se ochrana zdrojů obživy obyvatel díky vybudování vrtaných studní a půlměsíčitých vodních nádrží. Jejich zásluhou se mohou komunity v budoucnu samy ochránit před nejistým a nepravidelným výskytem dešťových srážek.

Fotografie: Děti z komunity nedaleko Al-Fashiru v severním Dárfúru vysazují semenáčky.

⁴ Tradiční dohoda uzavřená mezi místními staršími.

Závěr

Projekt Zelený Dárfúr si kladl za cíl zlepšit správu přírodních zdrojů v severním Dárfúru a posílit zdroje obživy a potravinovou bezpečnost tamních komunit. V situaci panujícího konfliktu využíval projekt k dosažení svých cílů (zlepšení obživy, potravinová bezpečnost a správa přírodních zdrojů) především existujících sítí a přístupu zaměřeného na budování konsensu. Spolupráce s existujícími institucemi, jako např. sítěmi sdružujícími vesnické rozvojové výbory, dokázala zasáhnout a zaangažovat široké spektrum aktérů, kteří by jinak nebyli dosažitelní. V situaci probíhajícího konfliktu jsou tyto sítě nezbytné, má-li být projekt schopen pracovat s určitými komunitami. Dlouhodobé partnerství s těmito sítěmi se ukázalo jako vysoce přínosné, a to nejen z hlediska dosahování cílů projektu, ale také proto, že tyto sítě pokračují v činnosti ze své vlastní iniciativy a dosahují tudíž dlouhodobých a udržitelných výsledků. Sítě takto například dokázaly získat více než 1 milion dolarů od agentur OSN na své rozvojové iniciativy. Díky posílení komunitních struktur mohou lidé lépe rozhovovat o věcech, které ovlivňují jejich životy.

Ačkoli omezení rizika vzniku katastrof ani adaptace na změnu klimatu nebyly přímými cíli projektu, zahrnovaly realizované aktivity i oblast prevence nebezpečí. Prostřednictvím pochopení tendencí jako např. sucha, degradace půd a konfliktů tak vedly k posílení adaptability komunit. Adaptace vyžaduje nejen informace o samotném hrozícím nebezpečí, ale komunita musí být zároveň schopna získávat informace např. i o nových druzích plodin, meteorologické situaci nebo možnosti financování do budoucna. V otázce přístupu k informacím a poskytování potřebných informací a služeb komunitám, které nemají k dispozici jiný komunikační kanál, neboť sídlí v odlehlých a konfliktem zasažených oblastech, hrají občanské sítě hlavní roli.

Projekt Zelený Dárfúr využíval k řešení problémů souvisejících s konfliktem principy utužování komunit prostřednictvím posilování sítí a budování konsensu. Tradiční projekty zaměřené na potravinovou bezpečnost (distribuce osiv, zemědělská školení) nebo přístupy zaměřené na oblast obživy by samy o sobě byly méně úspěšné a během konfliktu by mohly zcela zkolabovat. Kromě toho se Practical Action při práci v tomto náročném prostředí vyhýbala izolaci a snažila se využívat společenské mobilizace, participace, správy, prevence konfliktů, obživy, prevence nebezpečí a správy přírodních zdrojů.

Fotografie: Komunitní lesní školka, severní Dárfúr

PÁTÁ PŘÍPADOVÁ STUDIE:

Od zranitelnosti
k odolnosti, Bangladéš

Od zranitelnosti k odolnosti: Připravenost bangladéšských domácností

Shrnutí

Od roku 2009 realizuje Practical Action pětiletý projekt „Od zranitelnosti k odolnosti: připravenost domácností“ (projekt V2R). Tento projekt financuje Zurich Foundation a realizace probíhá ve spolupráci se dvěma místními nevládními organizacemi (Sharp a Manab Mukti Sangstha). Projekt je zaměřen na přímou spolupráci se dvěma tisíci osob žijících v extrémní chudobě (a nepřímo i na dalších 6 000 rodin) ve dvou okresech regionu Sirajganj. Jeho cílem je vybavit je znalostmi a vhodnými technologiemi potřebnými k bezpečnějšímu životu, zvládnutí rizik, která je ohrožují a budou ohrožovat v budoucnu. Projekt Od zranitelnosti k odolnosti (V2R) vychází z poznatků získaných během dříve realizovaných projektů Practical Action v Bangladéši.

Tato případová studie ilustruje novější činnost Practical Action a kroky, kterými se snaží docílit udržitelných zdrojů obživy, omezení rizika vzniku katastrof, dobré správy i zohledňování budoucích nejistot. Podobně jako v případě projektu Zabezpečení zdrojů obživy v Nepálu i tato případová studie upozorňuje na nutnost orientovat se na střední úroveň vládních struktur, a vyplnit tak mezeru mezi politikou a praxí v oblasti omezení rizika vzniku katastrof a hodnocení rizik.

Rozvojový problém

Bangladéš je sužován přírodními katastrofami, jejichž výskyt je čím dále častější a projevy stále závažnější. Extrémní záplavy a eroze břehů zasahují především chudé, kteří musejí žít v blízkosti řek, ničí jim úrodu a zdroje obživy. Mnoho rodin má jen velmi skromný majetek, takže i malý problém je může uvrhnout do kritické situace. Zničí-li povodně úrodu, trpí chudí obyvatelé nedostatkem peněz i potravin. Projekt V2R pracuje s rodinami zasaženými silnými záplavami v okolí řeky Jamuna, která se rozvodňuje každý rok v červnu. Tato řeka má i v bangladéšském kontextu obzvláště výrazné erozivní působení a má tak na svědomí mnoho škod. To vede k vysoké míře zranitelnosti rodin sídlících na jejích březích. Lidé obývající zaplavované oblasti, jako např. části okresu Sirajganj, nemohou v době záplav pěstovat žádné plodiny. Každoroční povodně ničí a poškozují jejich obydlí, mnoho rodin se ocitá bez prostředků a musí žít v provizorních a nehygienických podmínkách. Většinu úmrtí, k nimž dojde v období záplav, nemá na svědomí utonutí, ale choroby šířící se v mělké stojaté vodě. Jelikož dochází ke zničení zdrojů obživy, nemohou se chudí z těchto ran osudu rychle zotavit ani se připravit na příští vlnu povodní. Mnohé rodiny jsou nuceny využívat půjčky od lichvářů, stěhovat se do jiných oblastí a prožívat období potravinové nejistoty v čase od června do prosince, kdy přichází vlhký monzun. Potravinová nejistota a povodně vedou v této oblasti k vysokému výskytu průjemových chorob, úplavice a horečnatých onemocnění. Vzhledem k tomu, že chudší rodiny nemají přístup k adekvátní zdravotní péči a dalším službám, propadají se hlouběji do chudoby.

Projekt V2R se zaměřuje na spolupráci s 2 000 nejchudších rodin ve 20 vesnicích okresu Sirajganj a pomáhá jim zlepšovat výživu a zvládat nebezpečí pramenící z povodní, eroze půdy a přílivových záplav, jež ohrožují jejich zdroje obživy. Šedesát procent prostředků v rámci projektu je určeno pro extrémně chudé obyvatele.

Nebezpečí a hrozby

Aby bylo možné stanovit, které šoky, nebezpečí a tlaky v daném místě představují největší hrozbu, využíval projekt V2R hodnocení zranitelnosti a schopností. Lidé hodnotili nakolik jsou schopni čelit přírodním katastrofám. Členové komunity se plně podíleli na definování vlastních rizik, a to prostřednictvím vytvoření komunitních organizací, které mají na starost vypracování plánů pro krizové situace a akčních plánů týkajících se obživy. Hlavním nebezpečím pro cílovou skupinu projektu jsou záplavy. Záplavy ničí a poškozují obydlí a úrodu, přerušují cesty, kontaminují zdroje vody a ničí majetek, jako např. osiva.

Hodnocení zranitelnosti a schopností i průzkum výchozího stavu při zahájení projektu vedly ke zjištění, že cílové komunity zcela postrádají jakékoli plánování pro případ krizových událostí. Projekt proto investoval úsilí a prostředky do připravenosti a schopnosti reagovat na mimořádné situace. Aby se místní komunity mohly s plány identifikovat, došlo k vytvoření skupin dobrovolníků, jejichž úkolem byla koordinace připravenosti na krizové situace a obnovy po opadnutí záplav. Dvě stě členů těchto skupin prošlo školením a byla jim poskytnuta logistická podpora i nouzové vybavení zahrnující mj. mobilní telefony, záchranné vesty, svítilny, radiostanice a sirény umožňující komunikaci v případě mimořádných událostí. Kromě toho byly postaveny nouzové evakuační čluny pro případ katastrof, které lze po zbytek roku využít k provozování výdělečné činnosti. Byly připraveny lékařské čluny, o jejichž údržbu se starají komunitní organizace. V cílových vesnicích byly instalovány systémy a vybavení pro včasné varování umožňující komunitám zároveň získávání informací o vývoji počasí.

Plány připravenosti na mimořádné situace zahrnovaly také ochranu klíčového majetku a služeb. K posledně jmenovaným patří stavba domů odolávajících záplavám a dvě sdružené vesnice. Sdružené vesnice (cluster village) tvoří skupina domů vybudovaných na vyvýšených místech. Doposud se do nich přestěhovalo 50 rodin (25 v Bhatpiary a 25 extrémně chudých rodin ve vesnici Thakurpara). Pozornost byla také věnována ochraně zdrojů obživy, a to prostřednictvím stavby dvorů, přístřešků pro dobytek a skladů osiv využitelných v době záplav. K dalším ochranným opatřením patřilo budování vrtaných studní poskytujících

zdroj čisté vody v dobách záplav. Investice byly využity rovněž na stavbu zásobáren vody a latrín odolných proti záplavám, které minimalizují negativní dopady povodní na zdraví a hygienu, k nimž patří především kontaminace pitné vody splašky a záplavovou vodou. Došlo též k posílení vazeb s místními nemocnicemi. Od začátku projektu se týmu podařilo realizovat 43 vrtaných studní, zvýšit podezdívky dalších 85 studní, distribuovat 2 000 nádob na vodu a postavit 35 latrín odolných proti povodním. Všechny tyto technologie fungují zcela bez problémů. Každou ze studní využívá průměrně pět rodin (a to jak těch, které se zapojily do projektu, tak i jiných). Výrazně se snížil výskyt onemocnění přenášených kontaminovanou vodou, jako úplavice, průjmových onemocnění a kožních chorob. Ve třetím roce projektu má 80 % cílových domácností celoročně výborný přístup k pitné vodě a hygienickým zařízením.

Fotografie: Vylepšený zdroj vody, Sirajganj, Bangladěš

Obživa

Obživa komunit, na něž se projekt zaměřil, je závislá na drobném zemědělství a lovu ryb. Díky posílení a diverzifikaci strategií získávání obživy se zlepšila schopnost domácností vzpamatovat se z povodní i jiných mimořádných událostí. Investice byly použity k distribuci dobytka, drůbeže provázené se školením zaměřeným na efektivní využívání těchto prostředků. Chov koz a ovcí dosahuje výrazně lepších výnosů a poskytuje alternativní zdroje příjmů, na něž se mohou rodiny v případě potřeby spolehnout. Kromě distribuce hmotného majetku probíhal rovněž významný proces rozvoje schopností, například v oblasti veterinární péče a produkce, umožňující efektivní využití tohoto majetku a podporující inovace a odvahu k experimentům.

Zemědělské školení zahrnovalo inovativní přístupy úspěšně vyzkoušené na jiných místech Bangladéše. Šlo například o technologii plovoucích zahrad umožňující chudým farmářům pěstovat v průběhu záplav semenáčky na plovoucích platformách vyrobených z vodních hyacintů. V oblasti byly zavedeny vylepšené odrůdy rýže, přičemž farmáři uvádějí, že jsou velmi spokojeni s jejich vysokými výnosy, jemným zrnem a tržní cenou. Další z technologií zaváděných v rámci projektu je využití písčin k pěstování rostlin. Díky ní mohou rodiny, které nevlastní půdu, pěstovat zeleninu na písčitých pásech, které se jinak k zemědělským účelům nevyužívají. Zemědělci pěstují dýně v jámách naplněných kompostem umístěných na písčinách, což jejich rodinám přináší nemalý prospěch. Průměrné náklady na vybudování jedné jámy činily 72 bangladéšských tak (58 pencí). Celkem bylo sklizeno 10 790 dýní, jejichž tržní cena dosahuje 772 432 tak (6 318 liber), přičemž čistý zisk činil 521 500 tak (4 265 liber). To dělá průměrně 14 900 tak (122 liber) na jednoho farmáře.

Farmáři vlastníci jen minimum nebo žádnou půdu mohli absolvovat školení zaměřené na domácí pěstování zeleniny. Tento model pěstování zeleniny známý pod označením „Kalikapoor“ vyžaduje méně než 1 decimal (cca 40 m²) půdy k vypěstování množství zeleniny postačujícího potřebám jedné rodiny za celý rok. Pro ty, kdo nevlastní žádnou půdu, byl tento model upraven tak, že mohou zeleninu pěstovat na střechách obydlí. Kromě toho bylo celkem 4 320 rodinám poskytnuto 13 670 semenáček kokosové palmy, liči, karamboly, guavy, citroníku a swietenie mahagonové, které mohou pěstovat u svých domů. Proběhla rovněž školení zaměřená na chov ryb a klecový chov. Komunitní chov ryb usnadňuje přístup i pro chudé členy komunity, kteří by jinak z důvodu nedostatečných sociálních zdrojů přístup neměli. Chudší členové komunit tak mohou získat dodatečný příjem a zároveň zajistit výživu svých rodin.

Doposud proběhly ve 14 cílových vesnicích vakcinační kampaně zaměřené na zamezení šíření sněti slezinné mezi dobytkem. Vše bylo organizováno v přímé spolupráci s oddělením pro veterinární službu v Sirajganj. Celkem bylo proti sněti slezinné očkováno 1 800 kusů dobytka. V rámci těchto kampaní byly rovněž distribuovány odčervovací přípravky pro dobytek. Důležité bylo, že se těchto kampaní intenzivně účastnili dobrovolníci zkušení v práci s dobytkem. Mohli tak získat cenné znalosti ohledně zdraví zvířat a dovednosti zaměřené na podávání vakcín, což jim umožňuje do budoucna předcházet výskytu těchto chorob.

Došlo rovněž k posílení zdrojů obživy prostřednictvím dalších aktivit včetně zpracování zemědělských produktů nebo školení v nezemědělských činnostech jakými jsou např. šití, vyšívání a lehké strojírenství. Tento druh zaměstnání je pro rodiny užitečný, neboť zvyšuje jejich příjmy, schopnost pokrýt základní potřeby i jejich odolnost.

Fotografie: Aysha Begum využívá své krejčovské dovednosti k zajištění dodatečných příjmů pro svou rodinu

Fotografie: Sklizeň na písčinách, Sirajganj, Bangladéš

Správa

Významnou součástí projektu V2R bylo rozšiřování komunitních plánů připravenosti na nouzové situace (CBDPP) i akčních plánů a jejich propojování se střední úrovní státní správy. To zahrnuje zapojování místní správy prostřednictvím workshopů s příslušnými odbory, členy výborů krizového řízení a dalšími specialisty. Plánování vládních orgánů se může zaměřit na mnoho potřeb a rizik zasahujících místní komunitu a v důsledku tak ovlivnit rozhodnutí přijímaná na národní úrovni.

Zapojení vládních úředníků do problematiky připravenosti na krizové události jim rovněž zprostředkovává nové pohledy a způsoby uvažování. Díky usnadnění komunikace mezi komunitami a vládními úředníky se zlepšuje proces rozvoje adaptability.

Bylo zorganizováno celkem 13 síťovacích workshopů, jichž se zúčastnili zástupci místní vlády, komunitních zdravotnických zařízení, středoškolských výborů, terénních pracovníků, výkonných členů CBO, členů skupin a dobrovolníků. Na těchto workshopech se podílelo celkem 210 účastníků (z toho 117 žen a 93 mužů). Pozitivním důsledkem workshopů bylo významné zlepšení zdravotnických služeb poskytovaných rodinám zdravotními odbory a komunitními klinikami.

Projekt V2R využívá v maximální míře spolupráce s vládními odbory a zaměstnanci s cílem propojovat komunitu s existujícími vládními strukturami a službami. To zahrnuje rozvoj vazeb s poskytovateli zdravotní péče: např. nemocnicemi a klinikami, komunitními klinikami, oddělením plánování rodiny a vzdělávacími institucemi prostřednictvím workshopů posilujících spolupráci. Projekt V2R kromě toho pomohl k rozvoji dobrých vztahů mezi vesnicemi a vládními orgány z hlediska dostupnosti kvalitních služeb. K těmto orgánům patří např. oblastní správa, oblastní kancelář pro pomoc a obnovu, úřad hlavního hygienika, zdravotnická inspekce, odbory chovu dobytka, zemědělství a rybolovu, rada pro vodní zdroje, oddělení pro budování veřejného zdravotnictví atd.

Fotografie: Komunitní setkání nad plánem připravenosti na mimořádné situace, Sirajganj, Bangladéš.

Nejistá budoucnost

V rámci snahy připravit se na budoucí krizi se počítalo s rizikem, že rozsah záplav se bude nadále zvětšovat. Byli vyškoleni dobrovolníci určení k realizaci včasného varování a krizového plánování v komunitách. Přínosem projektu V2R bylo využití dobrovolníků z komunit, kteří byli proškoleni i v dovednostech souvisejících se získáváním obživy. Dokáží se díky tomu uživit i v těch obdobích roku, kdy jich není potřeba pro řešení nouzových situací. Díky této flexibilitě mohou dobrovolníci poskytovat pomoc v nebezpečných situacích. Jejich výhodou je, že sídlí přímo v místě a nemusejí za práci dojíždět jinam. Tím je zajištěno udržitelné využití šikovných dobrovolníků i po skončení projektu, což komunitám zajišťuje dlouhodobou dostupnost včasných a relevantních informací o hrozících nebezpečích.

Díky dalším projektovým aktivitám získaly komunity větší sebedůvěru při využívání nově nabytých dovedností a experimentování s osivy, plodinami i technologiemi jako jsou plovoucí zahrady a pěstování zeleniny na písčinatech. Byly rovněž posíleny zdroje obživy prostřednictvím jejich propojení s vládními orgány (v oblasti zemědělství a zdravotnictví).

Projekt V2R rovněž bere v úvahu různé scénáře vývoje změny klimatu a začíná s jejich začleňováním do těchto iniciativ. Všechny zaváděné technologie například zohledňují různé scénáře budoucího vývoje. Sdružené vesnice, vrtané studny a budování podezdívek vyšších než nejvyšší znamenané záplavy jsou prevencí před případnými vyššími vodními stavy v budoucnosti. Komunity mají rovněž lepší přístup k meteorologickým informacím, protože členové CBO v rámci systému včasného varování využívají své mobilní telefony a radiostanice k získávání informací, čerstvých zpráv a meteorologických relací. Komunity jsou o záplavových situacích informovány prostřednictvím hlášení mobilními telefony. Eventuálním dalším krokem by mohlo být propojení těchto CBO s meteorology, výzkumnými odděleními a vládními úřady s cílem zajistit jim dlouhodobější informace o klimatu.

Závěr

Tento projekt V2R stále probíhá a je tudíž obtížné hodnotit jeho výsledky. Lze nicméně komentovat procesy využití v tomto inovativním a flexibilním projektu. Osoby podílející se na projektu mohly využívat rámce V2R, který byl výhodný především pro účely školení. Například praktici a úzce technicky zaměření lidé zabývající se rozšiřujícími službami v zemědělství se museli zamýšlet i nad otázkami souvisejícími se správou a dopady změny klimatu, jimž by jinak nevěnovali pozornost.

Přístup k informacím a znalostem byl zajištěn prostřednictvím částí projektu zaměřených na omezení rizika vzniku katastrof a správu. Rozvoj inovací a technologie byl zajištěn částí projektu zaměřenou na oblast obživy, a to především prostřednictvím nových zemědělských technik. Participaci podporoval aspekt projektu zaměřený na správu. Členové komunit se podíleli na hodnocení projektu a začleňování místních potřeb. Kromě toho projekt V2R propojil tyto komunity s vládními orgány všude tam, kde je to možné, především pak v oblasti omezování rizika krizových událostí.

Fotografie: Farmářka se svými kůzlaty. Projekt V2R, Practical Action, Bangladéš.

ŠESTÁ PŘÍPADOVÁ STUDIE:

Praktická řešení pro
komunity původních
obyvatel a migrantů
v Peru

Praktická řešení pro komunity původních obyvatel a migrantů v Peru

Shrnutí

Projekt Praktická řešení pro komunity původních obyvatel a migrantů v Peru (označovaný rovněž jako Projekt Awajún) v současnosti běží již třetím rokem. Projekt je financován ze zdrojů získaných z Velké loterie (Big Lottery).

Hlavním cílem projektu je zlepšit schopnost plánovat u domorodých Awajúnských komunit v peruánském regionu Alto Mayo. Jejich tradiční zdroje obživy jsou ohroženy. V oblasti dochází k rozsáhlému odlesňování, které má za následek degradaci životního prostředí a sesuvy půdy, což ohrožuje obživu obyvatel a zvyšuje nebezpečí. Šíří se rovněž konflikty mezi domorodými komunitami a novými usedlíky, kteří přicházejí odjinud. Tito usedlíci jsou mnohdy farmáři, kteří sami disponují jen minimem zdrojů a do oblasti se přistěhovali ve snaze získat více půdy. Do pralesa s sebou však přinesli neudržitelné zemědělské postupy a dále zhoršují problém degradace životního prostředí. Dochází ke vzniku konfliktů mezi novými usedlíky a původními Awajúnskými domorodci ohledně využívání přírodních zdrojů a také o vlastnictví půdy. Projekt se proto zaměřuje na zlepšování zdrojů obživy Awajúnů i migrantů tím, že zlepšuje jejich znalosti a schopnosti rozvíjet mechanismy, které postupně povedou k omezení neudržitelných postupů.

Rozvojový problém

Peruánský region San Martín dosahuje nejvyšších hodnot populačního růstu a odlesňování v zemi. Practical Action vyvíjí v rámci tohoto regionu činnost v provinciích Rioja a Moyobamba, které se společně označují jako Alto Mayo. Alto Mayo má celkovou rozlohu 770 000 ha, z nichž 75 % tvoří prales nebo chráněný prales. 140 000 ha je domovem domorodého kmene Awajúnů. Practical Action spolupracuje se čtrnácti awajúnskými komunitami a snaží se jim pomoci vytvořit udržitelnější systém správy přírodních zdrojů.

Devět z těchto čtrnácti komunit rozdělilo kmenové pozemky mezi jednotlivé rodiny, zatímco zbývajících pět komunit půdu stále obdělává společně a neuznává právo jednotlivců či domácností na konkrétní pozemky. Tím se tyto komunity stávají terčem pozemkové invaze nově přicházejících usedlíků. Rychlý populační růst živěný mohutnou migrací do této oblasti vede k většímu množství konfliktů mezi Awajúnskými komunitami a přistěhovalci, pro něž se ujalo označení „kolónové“. Přibližně 5 000 přistěhovalců si půdu od Awajúnů pronajímá a další 2 000 jejich půdu obsadily, a to bez jakékoli dohody a bez placení nájmu. Kolónové používají metodu žďaření, kdy kácí a vypalují prales a následně vysazují kukuřici a kávu. Kukuřice jako jednoletá plodina půdu rychle vyčerpá a několik dalších let na ní nic neroste. Jak domorodé tak přistěhovalcké komunity musí čelit mnoha přírodním katastrofám souvisejícím s přírodními pohromami či znečišťováním vodních zdrojů. Vzhledem ke vzrůstající zranitelnosti a konkurenci v oblasti vodních zdrojů dochází k čím

dále více konfliktům o půdu, sporům o vlastnictví pozemků a neshodám ohledně přesného vymezení farem mezi domorodci a přistěhovalci. Kromě toho dochází i ke konfliktům z důvodu ilegální těžby dřeva, jeho podhodnocování a komerčního průzkumu a využívání přírodních zdrojů (ropa, plyn a nově i voda).

Fotografie: Školení zaměřené na techniky kompostování

Fotografie: Absolventka školení provádí vakcinaci kuřat, projekt Praktická řešení pro komunity původních obyvatel a migrantů v Peru

Nebezpečí a hrozby

Nebezpečí a hrozby v této oblasti pocházejí především ze sporů o pronájem půdy a majetková práva k ní, degradace pozemků a znečištění vody způsobované odlesňováním a neudržitelnou metodou žďáření, již praktikují přistěhovalci. Vinou odlesňování vznikají záplavy a dochází ke kontaminaci vody, což má na svědomí zdravotní problémy v awajúnských komunitách.

Practical Action podporuje v konfliktních situacích dialog mezi původními awajúnskými obyvateli a přistěhovalci. Konflikty řeší pomocí dokládání teritoriálních práv Awajúnů a škod na životním prostředí. Jejich definování probíhá prostřednictvím hodnocení environmentálního dopadu, na kterém se samy komunity podílejí.

Nekontaminovaná pitná voda je zajišťována pomocí technik sběru dešťových srážek, které již šesti místním školám pomohly zajistit pitnou vodu pro 135 dětí. Jak v awajúnských, tak v přistěhovaleckých komunitách probíhá instalace vodovodních systémů a obnovování stávajících systémů zásobování vodou. Probíhá rovněž instalace systémů nakládání s odpady, jejichž cílem je zlepšení zdraví komunit.

Obživa

Obživa awajúnských komunit je založena na lovu a sběru. Někteří příslušníci komunit jsou drobní zemědělci. Obživa přistěhovalců je závislá na drobném zemědělství. Zdroje obživy awajúnských komunit jsou vážně ohrožovány tlakem na jejich tradiční systém správy přírodních zdrojů. Tento tlak vychází z odlesňování a znečišťování vodních zdrojů. Jako tradiční lovce a sběrače je ohrožuje vyčerpávání přírodních zdrojů. Má-li být možno dosáhnout udržitelného modelu správy přírodních zdrojů, je důležité diverzifikovat a posilovat zdroje jejich obživy.

Practical Action se zaměřila na to, aby jak Awajúny, tak přistěhovalce naučila lepším zemědělským technikám. Důraz byl kladen zejména na komunitní terénní pracovníky a školení v zalesňování a budování lesních školek. Komunity nyní vysazují kávovník a další lokální stromy a zlepšují tak jakost půdy a zároveň předcházejí vzniku eroze. Podpora se zaměřuje i na přírodní zemědělské postupy a meziplodiny s cílem předcházet využívání agrochemie a bojovat proti škůdcům. Tento agroekologický přístup zahrnuje široké spektrum technik umožňujících obnovu přírodních zdrojů. Zaměřuje se na to, aby celý ekosystém dokázal vytvářet produktivní prostředí, která zároveň přirozeně uchovávají zdroje a jsou přitom ze sociálního hlediska udržitelné, kulturně citlivé, spravedlivé a ekonomicky průchodné. Díky tomu začali Awajúnové i přistěhovalci pěstovat kávu ekologickými metodami. To vedlo nejen k omezení používání škodlivých chemikálií, ale také ke zvýšení příjmů rodin.

Fotografie: Sklizeň ekologicky pěstované kávy, projekt Praktická řešení pro komunity původních obyvatel a migrantů v Peru.

Practical Action se v těchto komunitách rovněž zaměřuje na zvyšování potravinové bezpečnosti a omezování podvýživy, úmrtnosti a výskytu chorob. Projekt podporuje drobnou živočišnou produkci (kuřata a morčata) a chov ryb s cílem zvýšit potravinovou bezpečnost cílových komunit. Byly instalovány systémy zásobování pitnou vodou a nakládání s odpady, což zlepšuje kvalitu života komunit, jež trápí znečištění vodních zdrojů. Tento problém byl vyhodnocen jako nejvýznamnější zdroj tlaků a nebezpečí pro členy komunit. S cílem vylepšit potravinovou bezpečnost a výživu podporuje projekt rovněž zakládání ovocných sadů. Již 40 rodin (tj. celkem cca 200 osob) si založilo vlastní zahrady, v nichž pěstují rozmanité rostliny, kterými si obohacují jídelníček. Zásobní zahrady nabízejí sadbu sladkých brambor, původních druhů ovoce a bylinky. Kromě toho se projekt snaží ve spolupráci s komunitami pomocí sběru semen zachránit původní odrůdy stromů a bylin. Největší znalosti o významných původních druzích léčivých stromů měly tradičně starší ženy. Díky nim se nyní komunity snaží tyto znalosti uchovat a ožивovat prostřednictvím sběru semen. Z hlediska podpory okolního ekosystému a awajúnského způsobu života je zásadní uchování zemědělské biodiverzity.

Správa

Významnou složku projektu představoval rozvoj schopností awajúnských komunit v oblasti ovlivňování vládních orgánů a politik prostřednictvím posílení organizace, obnovení legitimního vedení a zlepšování vzájemné komunikace s dalšími hnutími a sítěmi původních obyvatel v různých částech země. Tento přístup zahrnoval školení o mezinárodních normách chránících práva původních obyvatel a také mezikulturní výchovu ve školách. Tato aktivita se zaměřila na náčelníky Awajúnů, „kolóny“ a i justiční a vládní orgány.

Practical Action spolupracuje s Regionální awajúnskou federací v Alto Mayo. Toto sdružení vzniklo s cílem překonat nejrůznější ohrožení původních zdrojů obživy. Mezi tyto ohrožení patří nezákonná invaze přistěhovalců, nezákonné kartely těžařů dřeva, tlak ze strany ropných společností na umožnění přístupu na jejich území a neudržitelné zemědělské postupy nájemců půdy. Practical Action spolupracuje s awajúnskými náčelníky a snaží se je naučit s těmito aktéry vyjednávat. Cílem je, aby měli Awajúnové prospěch z rozvoje a zároveň nepodlehli vykořisťování a bylo možno zajistit uchování původní fauny a flóry, na níž jsou závislí.

Nařízení předchozí vlády na podporu ochrany prostředí nefungovalo. Po skončení jeho platnosti se tudíž Awajúnové vrátili zpět k původním praktikám pronájmu půdy, neboť potřebovali finanční příjem. Na základě hodnocení schopností a zranitelnosti byly vypracovány dvě strategie na podporu zavedení ochrany pralesa: podpora diverzifikace zdrojů příjmu spolu se školením v agroekologických lesnických metodách a také posílení a prosazování autochtonních systémů správy přírodních zdrojů.

K úspěchům tohoto procesu patří vytvoření databáze nájemců, takže Awajúnové mají přehled o tom, kdo na jejich půdě hospodáří. Byl vyvinut počítačový systém registrace nájemců využívající GPS a jsou rovněž k dispozici standardní nájemní smlouvy označované jako „modelové dohody“, jichž se využívá při obnově dosavadních smluvních vztahů či uzavírání nových. „Modelové dohody“ zahrnují pronájem půdy a obsahují stanovení nájemného i ustanovení o odlesňování a degradaci půdy. Modelové smlouvy staví na awajúnském systému přirozené spravedlnosti, jemuž se v mezinárodním právu dostává stále většího uznání. Registrace nájemců v současnosti běží naplno a odhaduje se, že tímto procesem prošlo již 40 až 60 % nájemců. Dopusud bylo revidováno 300 nájemních smluv, přičemž byly stanoveny pobídky pro ochranu životního prostředí. Třicet pět procent „kolónů“ má nyní bezpečnější smluvní základ pro nájem půdy, zatímco Awajúnové si tak zajistili bezpečnější příjmy ze své půdy.

Projekt také dosáhl toho, že všichni awajúnští náčelníci podepsali deklaraci definující jejich vůdcovské povinnosti v oblasti lepších zemědělských postupů, správy půdy a protikorupčních zásad. Proběhla rovněž školení zaměřená na auditování a finanční účetnictví, což místním komunitám umožní efektivnější využívání jejich zdrojů.

Regionální awajúnská federace v Alto Mayo vedla rovněž úspěšné jednání s lokální vládou v San Martínu a oblasti Moyobamba ohledně problému s pozemkovou invazí. Na základě schůzky konané v roce 2011 vyslaly místní úřady na awajúnská území inspektory, jejichž úkolem bylo zajistit, aby přistěhovalci neničili životní prostředí. Těm z přistěhovalců, kteří jsou usvědčeni z ničení životního prostředí, je následně nařízen přísnější režim správy přírodních zdrojů.

Fotografie: Jednání Regionální awajúnské federace v Alto Mayo

Nejistá budoucnost

Awajúnské domorodé komunity čelí zásadním změnám svého způsobu života. Practical Action tyto komunity podporuje prostřednictvím posilování jejich hlasu a vlivu na rozhodovací proces. Dosáhnou-li většího vlivu na politiky a právní úpravy týkající se využití půdy, a to jak na místní, tak i oblastní úrovni, mohou se v budoucnosti lépe vyrovnat s nástrahami systému správy přírodních zdrojů. Regionální awajúnská

federace v Alto Mayo nyní spolupracuje s dalšími sítěmi hájícími práva domorodých obyvatel i s regionální vládou v San Martínu. Něco takového je možné jedině díky opatřením v rámci projektu, která byla zaměřena na zprostředkování a rozvoj schopností. Projekt rovněž pomohl při mediaci mezi různými zainteresovanými skupinami: Awajúny, přistěhovalci a vládou. Mají-li se komunity přizpůsobit a přihlásit se o svá práva, je mediace a mobilizace společnosti nezbytná. Při budování odolnosti komunit v této situaci bylo zásadní zohlednění kontextu v oblasti správy. V tomto případě byla správa na úrovni komunit posílena prostřednictvím Regionální awajúnské federace v Alto Mayo a také vytvořením nových „modelových smluv“ o pronájmu. Má-li však být dopad projektu trvalý a chceme-li dosáhnout zásadní a dlouhodobé změny, je třeba se problematice správy věnovat i na dalších úrovních. Mají-li Awajúnové dosáhnout vymahatelnosti svých dohod, je potřeba vytvořit vstřícné prostředí – to znamená pracovat s místní a regionální vládou.

Další významnou součástí budování schopností awajúnských komunit bylo i zlepšování širšího povědomí. Pochopení důsledků žďaření a stávajících metod odlesňování vedlo k lepším znalostem a ochotě zkoušet i jiné zemědělské postupy. Byli vyškoleni komunitní pracovníci zaměřeni na techniky znovuzalesňování a podporu místní biodiverzity. Tyto znalosti se následně dále přenášejí na ostatní členy komunit. Zvyšování povědomí o právech původních obyvatel a zlepšení přístupu k informacím prostřednictvím podpory spolupráce Awajúnů s dalšími domorodými skupinami po celém Peru představuje významný prvek při posilování adaptability.

Závěr

Případová studie o Awajúnech se zaměřila na dosažení udržitelných zdrojů obživy prostřednictvím jejich diverzifikace a zabezpečování. Konkrétně se jednalo o: podporu udržitelné správy lesních zdrojů, podporu přístupu k technologiím jako je pěstování kávy ekologickými metodami, systémy zajišťování pitné vody a nakládání s odpady a také zlepšování přístupu k trhům a poskytovatelům služeb. Úspěch těchto intervencí orientovaných na udržitelné zdroje obživy je však vysoce závislý na ostatních rozměrech rámce V2R, jako je např. adekvátní správa a přemýšlení o budoucnosti. Oblast správy byla velmi významnou složkou ovlivňující úspěch lepší správy přírodních zdrojů a posilování organizace komunit a jejich hlasu. Školení náčelníků komunit v dovednostech souvisejících s řízením, jejich napojení na další síť hájící práva původních obyvatel a vyjednávání s regulátory vedlo k větší váze komunit v procesu rozhodování a následně i jejich schopnosti ovlivnit vládní systém pronájmu pozemků.

Ponaučení

U projektů, které dosud neskončily, nebylo snadné sehnat všechny potřebné údaje, takže zatím nebylo možné provést jejich zhodnocení. Nebylo rovněž vždy možné opatřit podklady u projektů zaměřených na adaptabilitu a nejistou budoucnost. Mnoho z cílů projektu se zaměřuje na otázky adaptability a odolnosti, nicméně prostřednictvím stávajících střednědobých zpráv a hodnocení bylo těžké sehnat hmatatelné doklady. To ukazuje na nutnost provádět další výzkumy v oblasti sledování a hodnocení odolnosti.

Navzdory těmto těžkostem bylo možné uskutečnit cenný pohled na to, jak Practical Action převádí odolnost do praxe. Z uvedených případových studií vyplývá následující:

Fotografie: Sklizeň brambor, Practical Action, Peru.

1) Kontext lze lépe pochopit prostřednictvím integrovaného přístupu, což zároveň podpoří účinnost dané intervence.

Pochopení kontextu jakéhokoli zásahu je zásadní a integrovaný přístup představuje prostředek, jak tento kontext pochopit lépe. Způsob obživy, rizika, správa a změny životního prostředí a klimatu tvoří ve skutečnosti vzájemně propojený systém. Projekty zabývající se primárně omezením rizika vzniku katastrof (jak ukazují např. případové studie o Peru a Nepálu) zároveň pomáhají zvyšovat schopnost adaptovat se na změnu klimatu a další tendence a posilují vazby s místními a oblastními vládami, což zajišťuje realizaci a podporu plánů.

U projektů Zelený Dárfúr a awajúnského projektu v Peru byly výchozími body ohrožení zdrojů obživy a potravinová bezpečnost. Konflikty a degradace přírodních zdrojů představovaly dva hlavní zdroje nebezpečí, jež bylo třeba řešit, aby místní lidé mohli dosáhnout lepší úrovně potravinové bezpečnosti. V severním Dárfúru projekt umožnil zemědělcům pěstovat plodiny s kratší vegetační dobou, které lze sklídit před příchodem suchého období. Díky tomu se omezily konflikty mezi farmáři a pastevci, neboť sklizeň proběhla dříve, než dobytek stihl plodiny spást. Konflikty totiž často měly svůj původ právě v tom, že dobytek spásal plodiny dříve, než je v suchém období zemědělci stihli sklídit. Poté, co v Peru přestalo platit nařízení ochrany lesa podporované vládou i dalšími organizacemi, mohli awajúnští farmáři, kteří potřebovali získat příjem, začít pronajímat své pozemky přistěhovalcům. Ti však využívali neudržitelné zemědělské postupy. To znamená, že nařízení na ochranu lesa svou proklamovanou funkcí nedokázalo naplnit. Díky hodnocení zranitelnosti a schopností se Practical Action ve spolupráci s členy komunit podařilo nalézt obyvatelům jiné strategie obživy, jako např. chov drobného zvířectva, a ti tak mohli diverzifikovat své zdroje příjmů. V důsledku to vedlo ke zlepšení správy přírodních zdrojů a vybudování dlouhodobě udržitelných strategií obživy.

Klíčovým ponaučením proto je, že všechny čtyři složky rámce V2R jsou navzájem. Obživa je závislá na prostředcích, k nimž mají lidé přístup, tento přístup, a tím, jak lidé tyto zdroje využívají. Kontext správy naopak ovlivňuje to, jak mohou lidé reagovat na budoucí nejistotu, i jejich schopnost přijímat rozhodnutí a jejich schopnost adaptace. Odolnosti tudíž nelze dosáhnout tím, že se budeme snažit izolovaně řešit jen jednu složku rámce V2R, ale jediné tehdy, vezmeme-li v úvahu fakt, že je tento rámec podmíněn i zbývajícími složkami. Ti, kdo plánují programy, by tudíž měli vzít v potaz všechny složky a analyzovat jejich vzájemné vazby.

Předchozí iniciativy jiných organizací v Peru nepřinesly očekávané výsledky v podobě lepší správy přírodních zdrojů mezi Awajúny a přistěhovalci, a to proto, že se zaměřily výhradně na problematiku správy přírodních zdrojů. Celostní přístup aplikovaný Practical Action ře-

šil jak původ rizik, tak i otázku správy přírodních zdrojů a zvyšování jejich produktivity.

Pro vybudování odolnosti je navíc nezbytné pochopení správního kontextu (procesy zaměřené na mapování, formální a neformální instituce). Spolupráce se zástupci vlády na oblastní i národní úrovni může pomoci při budování adaptability a šíření postupů osvědčených na lokální úrovni. Pochopíme-li bariéry (jako např. špatný přístup k informacím a službám), může nám to pomoci zjistit, které správní instituce potřebují pomoci budovat partnerství, má-li se podpořit posilování odolnosti celé společnosti.

2) Rozvoj technických schopností může pomoci při zvládání budoucích nejistot

Jádrem činnosti Practical Action je zajišťování toho, aby měli všichni přístup k vhodným technologiím. Technologie definujeme jako dovednosti a znalosti, fyzická zařízení (jako nástroje či zdroje vody) a způsob jejich organizace, využívání a řízení. Budování technických kapacit pro zajištění potravinové bezpečnosti zahrnuje pomoc farmářům při využívání vhodných technologií, překonávání fyzických i technologických omezení zranitelných oblastí, zvyšování produktivity a příjmů a adaptaci na změnu klimatu.

Za vhodné technologie lze považovat ty, jež jsou z hlediska nákladů efektivní pro drobné producenty, kteří si je mohou sami spravovat, a umožňují dlouhodobě udržitelné využívání.

Prostřednictvím budování technických schopností umožňuje Practical Action drobným producentům přístup k vhodným technologiím. Staví přitom na místních znalostech s cílem posílit stávající technologie. Jak ukazuje případová studie projektu V2R, pomůže to rovněž farmářům při přístupu k technologiím a jejich adaptaci. Nedílnou součástí strategie rozvíjené Practical Action je vyškolování komunitních terénních pracovníků, kteří se zaměřují na spolupráci s vládními agenturami, výzkumníky a dalšími relevantními zdroji poznatků s cílem zajistit udržitelný dlouhodobý přístup k technologiím a poradenství. Díky školením a síťování získávají chudí producenti schopnost se rozhodovat a možnost experimentovat a zkoušet z vlastní iniciativy nové nápady využitelné do budoucna.

Například v Peru absolvovali farmáři školení na témata sahající od druhů osiv, zavlažovacích systémů, chovu dobytka až po sklizeň atp. Následně uvedli své nově nabyté znalosti do praxe a z vlastního popudu se pustili například do pěstování avokáda. V Nepálu využili farmáři znalosti z farmářských terénních škol z vlastní iniciativy nezávisle na projektu k rozšíření své pěstelské činnosti i na mimosezónní druhy zeleniny. Jiní nepálští zemědělci si vzali poučení ze školení o chovu včel a následně rozšířili své aktivity v této oblasti. A díky procesu

budování schopností si sítě v severním Dárfúru dokázaly samy nalézt zdroje finančních prostředků od dalších mezinárodních organizací jako např. OSN.

3) Dlouhodobé partnerství může pomoci při posilování schopnosti adaptovat se

Případová studie Zelený Dárfúr ilustruje jak důležité je vytvářet partnerství s místními organizacemi. Practical Action zde již přes 15 let spolupracuje se sítěmi v rámci Sdružení pro rozvoj vesnice a dokázala si tak vybudovat s jejími členy vzájemnou důvěru a dobré vztahy. A právě díky těmto dlouhodobým vztahům mohli projektoví pracovníci pokračovat v práci s místními obyvateli i v průběhu násilného konfliktu.

4) Zásadní je využití minulých zkušeností

Pro budování vztahů a získávání znalostí je zásadní využívání minulých zkušeností. Projekt V2R v Bangladéši se opíral o ponaučení z předchozích projektů. Dřívější projekty, které se zabývaly především oblastí omezení rizika vzniku katastrof⁵ a potravinové bezpečnosti,⁶ byly v rámci V2R významně rozšířeny o otázky změny klimatu, zdrojů obživy a správy.

V severním Dárfúru mohl díky předchozím projektům zaměřeným na budování schopností komunitních sítí projekt Zelený Dárfúr pokračovat i v průběhu konfliktu a Practical Action dokonce mohla jeho rozsah rozšiřovat. Mimo to projekty Practical Action v Keni, jako např. Iniciativa pro zmírnění škod působených suchem, stavěly na předchozí spolupráci s pastevci a tradičními správními strukturami. Projekty v Peru vycházely z oblasti omezení rizika vzniku katastrof a správy lesních zdrojů. To vše napomohlo v rozvoji projektů a procesu získávání informací.

5) Přístupy zaměřené na dosahování konsenzu přinášejí hmatatelné úspěchy, a to především v konfliktních situacích

Poučení v oblasti předcházení konfliktů bylo možno načerpat prostřednictvím využívání Participativního akčního plánu pro rozvoj i dalších přístupů zaměřených na budování konsenzu v severním Dárfúru, Keni, Bangladéši a Peru. Tyto informace bude do budoucna možno využít při práci v oblastech zasažených konflikty. Na Participativním akčním plánu pro rozvoj se podílí široké spektrum zainteresovaných osob, což je zásadní pro pochopení rozmanité místní reality a priority každé ze skupin. Budování konsenzu je klíčové pro práci s komunitami Awajúnů a přistěhovalců v Peru. Při mobilizaci schopnosti sociálního učení, vyjednávání a kolektivních akcí jsou zásadní rovněž platformy spojující relevantní společenské aktéry. V Keni se vytvořila platforma, díky níž spolu mohou vyjednávat obyvatelé oblastí Pokot a Turkana. Díky tomu mohly místní komunity dosáhnout významných pokroků, jako např. lepšího přístupu ke zdrojům vody. Participativní akční plán pro rozvoj rovněž klade důraz na neformální místní instituce, jež má obvyklé prostředí tendenci přehlížet. Například jednání v severním Dárfúru využívala tradiční formu smluv, které se díky tomu dočkaly uznání a vedly tak k úspěchu projektu.

6) Zásadní význam posilování komunit

Ústřední roli v přístupu praktikovaném Practical Action zaujímá posilování soběstačnosti – snaha o vybudování schopností lidí tak, aby sami dokázali ovlivnit svou budoucnost, měli přístup k institucím a mohli ovlivnit je i rozhodovací proces. Klíčové je posilování soběstačnosti. Toho lze docílovat prostřednictvím doceňování a respektování způsobů obživy obyvatel a stavěním na místních dovednostech, schopnostech a znalostech umožňujících tyto zdroje obživy posílit. Případové studie ukazují, že toho lze dosáhnout prostřednictvím posilování místních institucí jako např. vesnických rozvojových výborů, sdružení pro rozvoj žen a dalších komunitních organizací. Mezi těmito organizacemi jsou velké rozdíly, některé jsou napojeny na nejnižší úroveň vlády (např. v Nepálu), zatímco jiné jsou provázané s tradičními strukturami (např. v Súdánu). Jiné skupiny jsou specifictější a reprezentují zájmy skupin v rámci komunit, jako např. žen, rybářů či farmářů atp. Jsou založeny na sociálních funkcích, jako např. dosahování úspor, úvěrové skupiny nebo sdružení pro správu vodních zdrojů.

⁵ Například „Mizející půda: projekt zaměřený na podporu komunit zasažených říční erozí“ financovaný díky fondu Big Lottery.

⁶ Např. projekt „Potravinová bezpečnost pro udržitelnou obživu“ financovaný Radou Evropy.

Komunitní organizace mohou fungovat jako fórum pro analýzu příčin chudoby a vytvářet plán řešení pro komunitu i jednotlivce. Komunitní přístupy podporují i řešení na lokální úrovni a jsou schopné zajistit lepší správu znalostí a zdrojů. Takto lze zajistit udržitelnost i poté, co skončí podpora zvenčí.

Practical Action vypracovala zásady, které umožňují překonávat problémy při navazování spolupráce s komunitními organizacemi. K překážkám mobilizace komunitních organizací patří například problém související se závislostí, odpovědností a správou stávajících hierarchických uspořádání, kdy o zájmech celé skupiny

rozhoduje elita a tím pádem se neřeší zájmy chudších členů. Jedná se o následující principy: umožnit posilování soběstačnosti komunit cestou „malých opatření“, která snižují jejich závislost na externích aktérech; začlenění a zastoupení všech členů komunity tak, aby byl jasně slyšitelný jejich názor; zabezpečit praktické potřeby nutné pro slušnou kvalitu života, jelikož komunitní organizace fungují nejefektivnějším a nejudržitelnějším způsobem v situacích, kdy naplňují konkrétní běžné potřeby lidí. Za tím účelem využívá Practical Action nástrojů jako zprostředkovávání, komunitní plánování i opatření zaměřená na rozvoj schopností k podpoře soběstačnosti komunitních organizací.

Posilování komunitních organizací, projekt V2R, Bangladéš.

7) Řešení lze šířit dále jedině cestou spolupráce s místními a oblastními úředníky

Mezi projekty na úrovni vesnice a celostátní politikou často chybí „spojovací článek“. Practical Action se snaží tuto propast přemostit prostřednictvím procesů propojujících úředníky na místní, oblastní a národní úrovni. Před zahájením zde zmiňovaných projektů nemělo mnoho osob žádný kontakt s vládními agenturami. Nyní mají členové komunit lepší pozici při nárokování služeb a jejich hlas je slyšet i v rámci rozhodovacího procesu. Místní vládní orgány v Nepálu podporují komunitu při integrovaném plánování a výstupy šíří prostřednictvím jejich začlenění do oblastních rozvojových plánů. V Nepálu Practical Action rovněž spolupracuje s ministerstvem pro místní rozvoj a ministerstvem vnitra při omezování rizika vzniku katastrof a integraci údajů o klimatu do hodnocení zranitelnosti a návrhů programů a aktivit založených na vesnických rozvojových plánech. Za úspěch na národní úrovni lze rovněž považovat partnerství s peruánským ministerstvem školství v oblasti zemědělských školení.

Jakkoli se Practical Action snaží tento přístup rozšířit a propojit oblastní, národní a komunitní úrovně, brzdí tyto její snahy nedostatečná podpora ze strany komunity dárců. Větší část financování programů omezení rizika vzniku katastrof je určena přímo národním vládám (např. prostřednictvím Global Facility for Disaster Reduction and Recovery) nebo nevládním organizacím pro jejich lokální implementaci. Je k dispozici jen málo prostředků pro přemostění propasti mezi politikami na národní úrovni a lokálními plány na střední úrovni.

Prostřednictvím budování schopností a spolupráce se střední úrovní státní správy podporuje Practical Action udržitelný přístup k omezení rizika vzniku katastrof, jehož dopady jsou jak krátkodobé, tak dlouhodobé. Mezinárodní komunita i komunita dárců by tyto aktivity měly podporovat.

8) U komunit, které budou čelit nejisté budoucnost, je zapotřebí flexibilita

K propojení všech čtyřech rozměrů rámce V2R, je třeba zvolit flexibilní přístup. Případová studie o awajúnské komunitě je toho dobrým příkladem: samotný projekt začal bez vyhodnocení nebezpečí a údajů o změně klimatu. Jako doplněk své činnosti zaměřené na přírodní zdroje, správu a zdroje obživy však využíval poznatky z předchozích projektů uskutečněných ve stejné oblasti. V tomto případě se předešlo „sektorovému“ pohledu na jednotlivé oblasti (obživa, správa, omezení rizika vzniku katastrof či správa přírodních zdrojů). Činnost pak mohla probíhat mezioborově, což umožnilo dosáhnout úspěšných celostních výstupů.

Pro řešení budoucích nejistot je rovněž nutná flexibilita, a nedílnou součástí rozvojových aktivit by proto mělo tvořit plánování možných scénářů vývoje budoucnosti. Practical Action se snaží zapracovávat nejistou budoucnost do všech svých programů. Je však nutno provést rozsáhlejší analýzu toho, jak dosáhnout lepší schopnosti adaptace i jak tuto oblast hodnotit a sledovat.

Poplachové cvičení využití evakuačních člunů.
Projekt V2R, Bangladéš

Doporučení na základě zkušeností

Závěry ze zde uvedených případových studií nás vedou k následujícím doporučením určeným pro oblast politik a programů. Poukazujeme zde rovněž na oblasti, jež by se měly stát předmětem dalšího výzkumu.

Doporučení pro politiky a programy:

1) Využití komplexních rámců, jako např. V2R, může vést ke zvýšení efektivity programu.

Programy zaměřené na zmírnění chudoby mohou s úspěchem využít analýzu všech čtyř aspektů rámce V2R a integrovat ji do návrhu programů. Do této oblasti patří omezení rizika vzniku katastrof, udržitelné zdroje obživy, správa a budoucí nejistota.

2) Je třeba upřednostňovat lokální potřeby

Strategie a intervence na mezinárodní a národní úrovni by měly být přiměřené národním programům a místním podmínkám. Mezinárodní politické iniciativy již významně pokročily, nepodařilo se je však implementovat na základní úrovni (Oxley, 2011). Aby bylo možno dosáhnout praktického naplnění těchto iniciativ, je třeba řešit místní potřeby a zranitelná místa, je třeba zohlednit adaptabilitu a posílit váhu přikládanou potřebám zranitelných lidí. Místní obyvatelé jsou motorem změn, a proto si zaslouží podporu a silnější hlas.

3) Propojování a ovlivňování střední úrovně systémů správy

Střední úroveň správy je třeba brát v potaz. Místní, oblastní, městská správa a poskytovatelé služeb představují významnou složku pro implementaci národních iniciativ na místní úrovni. Dárci a národní vlády by při podpoře odolnosti neměli vynechávat střední úroveň správy, neboť právě ona má ideální pozici z hlediska přenosu osvědčených postupů z místní úrovně na oblastní i ovlivňování rozpočtových procesů zaměřených na integraci omezení rizika vzniku katastrof a změny klimatu do rozvojových procesů.

Politiky pro řízení krizových situací i rozvojové politiky jsou ve většině zemí formulovány na národních úrovních. Tyto národní politiky mohou následně fungovat jako vodítko pro lokální úroveň. Implementace politik z oblasti rozvoje, krizových situací a klimatu se obvykle odehrává odděleně a v režii různých ministerstev, přičemž výsledkem je špatná integrace plánování a praxe na lokální úrovni. To může na úrovni komunit vést k nepropojeným aktivitám a mrhání časem i zdroji (Oxley, 2011). Dalším doporučením proto je, že rozdělení rozpočtu pro omezení rizika vzniku katastrof ze strany me-

zinárodních dárců a národních vlád by se mělo odehrávat na lokální úrovni.

4) Programy by měly poskytovat užitečné informace z oblasti změny klimatu

Do návrhů programů je rovněž třeba zahrnout zranitelnost vlivem změny klimatu. Významnou rolí nevládních organizací je zprostředkovávání údajů a znalostí ohledně využívání informací pro rozhodování.

V současnosti nepanuje přílišná shoda ohledně údajů týkajících se změny klimatu a její variability. Mnoho rozvojových problémů se v současné době svaluje na změnu klimatu, i když jsou jejich původci jiní. Místní obyvatelé potřebují přesné informace a školení v oblasti údajů o klimatu. Školení zaměřené na pochopení údajů o klimatu by prospělo rovněž místní správě a zemědělským orgánům.

Projekt V2R, Bangladéš

Doporučení pro další výzkum:

1. Indikátory odolnosti pro měření dopadu

Je třeba věnovat větší úsilí zkoumání charakteristik odolnosti a jejich indikátorů. I když došlo k pokroku v oblasti definice konceptu odolnosti (Bahadur et al, 2010), stále je třeba ověřit funkčnost příslušných indikátorů. Jakmile dojde k jejich vyjasnění, je třeba věnovat úsilí výzkumu jejich měření pro účely efektivního dohledu a hodnocení (Villanueva, 2011). Ve vztahu k výše uvedenému je rovněž třeba zajistit jasné důkazy o dopadu. Toho lze dosáhnout jedině pomocí dostatečně robustních indikátorů.

Významnou otázkou pro výzkumníky je dlouhodobé měření výstupů. Pokud máme míru odolnosti hodnotit jako úroveň „zotavení“ nebo „lepšího zotavení“ (DFID, 2011 & Twigg, 2009), pak je třeba si položit dvě otázky: Zaprvé, jak to uděláme? Jak změříme toto „lepší zotavení“? A zadruhé, jak překonáme praktický problém časového rozsahu? Mechanismy financování totiž zpravidla neumožňují dlouhodobé působení na místě, a navazující výzkumy jsou proto vzácné. Vzhledem k nedostatku informací je také velmi obtížné měřit výstupy v krátkodobém horizontu.

Tyto případové studie jsou jen počátkem a přinášejí důkazy o prospěšnosti začlenění konceptu odolnosti do programů. Měření odolnosti je důležité, neboť tímto způsobem můžeme získat důkazy o tom, zda je přístup zaměřený na odolnost účinnější než jiné přístupy, a upozornit na případné kompromisy.

2. Odolnost v městských oblastech

Až doposud se většina studií zaměřených na odolnost zabývala venkovskými oblastmi. Spolu s narůstající mírou urbanizace a počtu obyvatel měst i neoficiálních sídlišť vzrůstá v městských oblastech míra rizika a nebezpečí. Je proto třeba zaměřit na městské oblasti větší pozornost výzkumníků. Kampaň „Odolná města“⁷ organizovaná UNISDR představuje začátek, je však zapotřebí rozsáhlejší výzkum.

3. Jasné údaje o klimatu

Praktici v rozvojové oblasti musí pochopit rozdíl mezi změnou klimatu a jeho variabilitou. Je třeba podniknout kroky k tomu, aby údaje o klimatu mohly být využity k lepší přípravě programů, a drobní zemědělci se tak mohli vyrovnat s následky proměnlivého počasí. Tento aspekt bude mít velmi pravděpodobně velký praktický význam, a to jak bezprostředně, tak i dlouho-

době (např. extrémní výkyvy v rámci stávající odchylky již představují pro zemědělce významný problém, přičemž jak tyto extrémy, tak frekvence jejich výskytu budou pravděpodobně s postupující změnou klimatu čím dále běžnější). Dobře proškolení pracovníci neziskových organizací a zemědělské terénní pracovníci by farmářům mohli zprostředkovat více adaptačních strategií, než v současnosti využívají, a pomoci jim nalézt a zavést ty nejvhodnější z hlediska jejich aktuálních lokálních a individuálních okolností (pro činnost Practical Action v této oblasti např. viz: Mainstreaming Climate Change Adaptation in Zimbabwe's Extension System⁹). Vyškolení pracovníci mohou farmářům rovněž pomoci interpretovat historické údaje o klimatu (např. jak často nedosahují sezónní deště určité úrovně) a zvážit dopady těchto skutečností na výběr různých plodin a strategií. Dále by mohli farmářům pomoci interpretovat sezónní meteorologické předpovědi, jejichž formát v současnosti není pro většinu drobných farmářů v oblastech, kde Practical Action působí, příliš srozumitelný.

*Fotografie: Neoficiální sídliště Kibera v Nairobi, Keňa
Význam odolnosti v městských oblastech stále vzrůstá*

⁷ Mezinárodní kampaň OSN zaměřená na strategie omezování rizika vzniku katastrof (UNISDR): www.unisdr.org/we/campaign/cities

⁹ Více informací o projektu: Mainstreaming Climate Change Adaptation in Zimbabwe's Extension System, viz: www.practicalaction.org/nuffield-project

Závěr:

Reflexe dosažených výsledků

Případové studie zahrnuté do tohoto materiálu ilustrují snahu Practical Action zahrnout posilování odolnosti do jejích programů. Představují sumu důkazů využitelných při převádění odolnosti do praxe a začleňování procesů na podporu schopnosti adaptovat se. Všechny tyto případové studie potvrzují, že posilování odolnosti přináší benefity i mimo oblast omezení rizika vzniku katastrof. Potvrzují rovněž, že se organizace musejí aktivně snažit hledat partnerství a sdružení s lidmi a organizacemi působícími mimo jejich specializované oblasti působnosti. Z toho důvodu rovněž musejí narušovat náš zavedený způsob práce. Jakkoli jsme teprve na počátku sběru důkazů o nákladové efektivitě přístupu označovaného jako Od zranitelnosti k odolnosti (V2R), již jsme zaznamenali první pozitivní změny v oblasti potravinové bezpečnosti, plánů krizového řízení na místní úrovni odrážejících lokální úroveň rizika, bezpečnějších a diverzifikovanějších zdrojů obživy i nárůstu inovace.

Stále však před námi zůstává řada problémů, mj. nedostatek relevantních údajů o klimatu, vhodných nástrojů a podnětů v organizacích zaměřených na podporu integrace různých sektorů, chybějící metody plánování různých scénářů vývoje či neexistence jasných indikátorů, na nichž by bylo možné založit plánování, monitorování a hodnocení.

Practical Action začíná v rámci svých programů monitorovat a hodnotit odolnost jako výstup i jako proces. Není to jednoduché, protože odolnost je třeba hodnotit dlouhodobě i krátkodobě. Rámec V2R je pouze začátkem. Ukázal se však jako být užitečným krokem vpřed směrem k lepšímu pochopení komplexního procesu adaptace a v konečném důsledku i ke zlepšování pomoci, kterou Practical Action poskytuje nejpotřebnějším a těm, jež nejvíce ohrožuje měnící se klima.

LITERATURA

Bahadur *et al* (2010) The Resilience Renaissance? Unpacking of resilience for tackling climate change and disasters. Strengthening Climate Resilience Discussion Paper 1. IDS, Sussex.

Chambers and Conway (1999) Sustainable Livelihoods Guidance Sheets. DFID.

DFID (2011) Defining Disaster Resilience: A DFID Approach Paper. UK Department for International Development.

Ensor, J (2011) *Uncertain Futures: Adapting development to a changing climate*. Practical Action Publishing; Rugby.

Kenya National Bureau of Statistics (2007) Basic Report on wellbeing in Kenya. Ministry of Planning and National Development, Government of Kenya.

Levine, S. Ludi, E. a Jones, L. (2011) Rethinking Support for Adaptive Capacity to Climate Change: The role of development interventions. ODI/ACCRA Report.

Lewins, R. Coupe, S. a Murray, F. (2007) *Voices from the Margins: Consensus building and planning with the poor in Bangladesh*. Practical Action Publishing; Rugby.

Oxley, M. (2011) A comprehensive "systems" approach to building resilience in hazard-prone areas in a changing climate. K dispozici u Global Network of Civil Society Organisations for Disaster Risk Reduction.

Pasteur, K (2011) *From Vulnerability to Resilience: A framework for analysis and action to build community resilience*. Practical Action Publishing; Rugby.

Twigg, J. (2009) Characteristics of a Disaster Resilient Community. Guidance Notes to the DFID DRR Inter-agency Coordination Group.

Villanueva, P.S. (2011) Learning to APAPT: Monitoring and evaluation approaches in climate change adaptation and disaster risk reduction – challenges, gaps, and ways forward. Strengthening Climate Resilience Discussion Paper 9.

Willenbockel, D (2011) A Cost Benefit Analysis of Practical Action's Livelihood-Centred Disaster Risk Reduction Project in Nepal' Practical Action Publishing; Rugby.

Sklizeň na písčinách, projekt v rámci V2R, Bangladéš

DODATEK 1:

Tabulka: Jak se jednotlivé projekty vyrovnávají s různými aspekty rámce V2R

	UDRŽITELNÝ ZDROJ OBŽIVY	NEBEZPEČÍ A HROZBY	SPRÁVA	NEJISTÁ BUDOCNOST
ILCDRR PERU	Škola pro zemědělské předáky (zlepšení znalostí, technologií a experimentování) Pokusné pozemky pro pěstování plodin a zavlažování Revolvingové fondy Nová plemena morčat (vyšší výnosy) Záchrana tradičních odrůd Možnosti volby v oblasti zemědělství – např. plemena zvířat (morčata), nové odrůdy, hydroponie, hnojiva, lepší skládování a závlaha	Všechny aktivity by měly zahrnovat hodnocení zranitelnosti a schopností. Participace komunit při tvorbě akčních plánů pro krizové situace a reakce Školení komunitních výborů civilní obrany Rutinní cvičení Připravenost na nouzové situace a reakce Obydli odolná proti zemětřesení	Budování schopností zaměřené na získávání rozvojových fondů od městské samosprávy Budování schopností oblastních úředníků při zpracovávání návrhů na financování z venkovských oblastí. Budování schopností oblastních úředníků zaměřené na oblast omezení ohrožení zdrojů obživy v době katastrofy. Posilování vazeb mezi místními, regionálními a národními úrovněmi rozhodování	Lepší pochopení dopadů změn klimatu Zajištění přístupu k informacím o klimatu pro farmáře. Zlepšení schopností farmářů díky farmářským terénním školám – vyšší sebedůvěra a flexibilita v oblasti učení a experimentování.
LCDRR NEPÁL	Farmářské terénní školy Demonstrační pozemky s novými odrůdami zeleniny. Vylepšené odrůdy (vyšší příjmy) Chov dobytka / veterinární školení (vyšší příjmy) Diverzifikace příjmů: chov včel Podpora činností nesouvisejících se zemědělstvím	Hodnocení zranitelnosti a schopností Plány připravenosti na nouzové situace a reakce na ně Systémy včasného varování před povodněmi Aktivity související s připraveností na nouzové situace a reakcemi na ně (ploty proti divoké zvěři, gabiony, břehy)	Rozvoj schopností vesnických rozvojových výborů Rozvoj schopností lokálních úředníků zaměřený na oblast omezení rizika vzniku katastrof souvisejících s obživou. Posilování vazeb mezi místními, regionálními a národními úrovněmi rozhodování	Lepší pochopení dopadů změn klimatu Zajištění přístupu k informacím o klimatu pro farmáře. Systémy včasného varování před povodněmi Širší přístup k technologiím – nové a diverzifikované plodiny určené do proměnlivých meteorologických podmínek

DMI KEŇA	Terénní školení pastevců – lepší znalosti z oblasti veterinární péče, změny klimatu a správy přírodních zdrojů. Diverzifikace zdrojů obživy pastevců Rozšiřující služby – veterinární pracovníci Zachytávání vody a dešťových srážek Lepší nakládání s odpady Komunitní spojení / vesnické komunitní banky	Mapování a plánování využití pozemků Plány a aktivity zaměřené na přípravu na sucho – zabezpečení vodní vrty Systémy včasného varování před suchem Lokální pozorovatelé – sledují sucho, výskyt chorob a konfliktů Přístupy zaměřené na budování konsenzu s cílem omezit vznik konfliktů	Posílení výborů sdružujících uživatele přírodních zdrojů – omezení konfliktu Mírové výbory Mapování zdrojů a dohody mezi uživateli – dodržování vymáhají starší příslušníci obce. Tento přístup dále rozšířili ostatní aktéři Posilování krizového plánování a reakce na národní i regionální úrovni Propojení místních komunit s oblastními úřady a poskytovateli služeb	vytMetody spojení pro případ nejisté budoucnosti Terénní školení pastevců vedlo k lepšímu pochopení změny klimatu a budoucích tendencí – podpora využívání velbloudů Přístup ke včasným informacím o suchu, chorobách a konfliktech Mírové výbory – podíl na moci a omezování konfliktů
ZELENÝ DÁRFÚR (SÚDÁN)	Rozvoj schopností sítí v rámci občanské společnosti Školení v oblasti správy pastvin Rozvoj schopností sítí – školení v oblasti financí a financování Založení komunitních lesů Organizace komunitních semenných bank a výměnných trhů s osivy Lepší dostupnost vody – obnova studní, nádrží a mělkých studní Vozíky tažené osly určené k převozu vody. Komunitní navazující služby v oblasti ochrany lesa, pěstování zeleniny, využití půdy a jejího obdělávání. Vyškolení „paraveterinářů“ Lepší distribuce osiv a zavádění lepších zemědělských postupů včetně doby výsevu.	Ochrana před nebezpečím – stavba teras, komunitní lesy, budování přístřešků a obnova pastvin a vegetace. Opatření zaměřená na předcházení vzniku konfliktů – využívání přístupu zaměřeného na budování konsenzu.	Posilování vazeb mezi sítěmi a poskytovateli služeb (vláda, správa pastvin, rozšiřující zemědělské služby a veterinární oddělení) Obnova systémů správy přírodních zdrojů Školení v řešení konfliktů a budování konsenzu (Participativní akční plán pro rozvoj) Posilování sítí v rámci občanské společnosti	Školení z ochrany životního prostředí, metod přesazování stromů a semenáčků, správy pastvin, komunitních lesů. Všichni zúčastnění získali lepší vhled do tendencí a jejich dopadů a také větší míru sebedůvěry a flexibility pro učení a experimentování. Řešení konfliktů a budování konsenzu pomohlo k lepšímu pochopení podstaty konfliktů a způsobům dosahování konsenzu – sdílení pravomocí.

V2R BANGLADÉŠ	Vytvoření skupin dobrovolníků a jejich proškolení s cílem zahájit tvorbu komunitních plánů připravenosti na nouzové situace. Posílení zdrojů obživy pomocí distribuce majetku – dobytka, drůbeže, semen Školení ve zpracovávání zemědělských produktů, výroba čatní atp. Zemědělské školení a rozšiřující služby Chov koz a ovcí zvýšil příjmy Podpora lepší dostupnosti technologií – plovoucí zahrady, pěstování na písčínách. Školení zaměřené na chov ryb – produkce v klecích, komunitní rybí farmy Založení lesních školek Školení v technikách nesouvisejících se zemědělstvím – šití, vyšívání a lehké strojírenství	Participativní hodnocení zranitelnosti a schopnosti umožňuje lepší připravenost na krizové situace a akční plány zaměřené na zdroje obživy. Poskytnutí vybavení pro krizové situace – záchrané vesty, ambulance na člunech – a školení v jeho využívání. Posílení vazeb s nemocnicemi Systémy včasného varování před povodněmi Opatření pro ochranu důležitého majetku / semenné banky / vyšší podezdívky domů / vrtané studně Obydlí odolná proti povodni, sdružené vesnice.	Komunitní plány připravenosti na mimořádné události propojené s místní správou Školení komunitních organizací Správa ambulancí na člunech a evakuačních plavidel	Šikovní dobrovolníci prošli školením zaměřeným na připravenost na krizové situace i na alternativní zdroje obživy CBO, místní pracovníci neziskových společností a šikovní dobrovolníci prošli školením zaměřeným na pochopení místních trendů, krizové řízení a změnu klimatu. Přístup k včasným informacím se zlepšil díky spolupráci se zdatnými dobrovolníky Lepší přístup k technologiím jako např. plovoucí zahrady a pěstování zeleniny na písčínách zvyšuje adaptabilitu
PRAKTICKÁ ŘEŠENÍ PRO DOMORODÉ KOMUNITY (AWAJÚN)	Diverzifikace a posilování zdrojů obživy, školení v chovu ryb, drobná živočišná produkce. Školení zaměřené na lepší agrotechniku Školení komunitních pracovníků zaměřených na zalesňování Pěstování ekologické kávy zvyšuje příjmy Přírodní zemědělské postupy a meziplodiny zlepšují udržitelné využívání produktivních aktiv – semenné banky/ sady/záchrana původních osiv a bylin	Omezení odlesňování a znečišťování vody. Regenerace pralesa. Instalace systémů pro přívod vody a nakládání s odpady	Školení awajúnských předáků v řízení Posílení Regionálních awajúnských federací v Alto Mayo a jejich napojení na místní vládu a síť bojující za práva původních obyvatel Školení v oblasti práv původních obyvatel a správy přírodních zdrojů Využití přístupu zaměřeného na budování konsenzu při omezování konfliktů mezi Awajúny a přistěhovalci	Přístup zaměřený na hledání konsensu vedl ke zvýšení rozhodovacích pravomocí Awajúnů – nyní mají lepší přehled nad pronajatou půdou a jejím využíváním. Rozdělení pravomocí mezi Awajúny a přistěhovalce. Lepší komunikace mezi Regionální awajúnskou federací v Alto Mayo a vládou v San Martínu v otázkách životního prostředí Lepší pochopení trendů odlesňování a jejich dopadů – sesuvů půdy, znečištění vody. Více sebedůvěry a flexibility k učení a experimentování díky školením a propojení s poskytovateli služeb.

Na zadní straně obálky: Pěstování rajčat, projekt Zabezpečení zdrojů obživy v Nepálu.

Practical Action je mezinárodní rozvojová agentura spolupracující s chudými komunitami. Jejím cílem je pomoci jim při volbě a používání technologií, které zlepšují jejich život i život budoucích generací. Naše činnost v Africe, Asii a Latinské Americe funguje formou partnerství s chudými jednotlivci a komunitami a využívá technologie jako prostředek pro boj s chudobou. Pomáháme chudým při zvyšování jejich schopností, zlepšování přístupu k technickým vymoženostem a znalostem. Pomáháme jim rovněž ovlivňovat společenské, hospodářské a institucionální systémy ve prospěch využití technologií. www.practicalaction.org

Glopolis je nezávislé analytické centrum (think-tank) se zaměřením na globální výzvy a příslušné odpovědi České republiky a EU. Ve spolupráci s těmi, kteří utvářejí politiku, byznys a veřejné mínění, je naším dlouhodobým cílem zlepšit politickou kulturu a přispět k přechodu na chytrou ekonomiku, k energetické a potravinové zodpovědnosti. www.glopolis.org

ČESKÁ REPUBLIKA
POMÁHÁ

Tato publikace byla přeložena v rámci projektu Climate Change and Poverty Reduction: Building Awareness and Promoting Action. Partnery projektu jsou organizace: Glopolis (CZ), Climate Action Network Europe (BE), GermanWatch (DE) a Practical Action (UK).

Publikace vyšla s finanční podporou České rozvojové agentury a Ministerstva zahraničních věcí ČR v rámci Programu zahraniční rozvojové spolupráce ČR a s podporou Evropské unie. Obsah publikace nemusí vyjadřovat stanoviska sponzorů a nezakládá odpovědnost z jejich strany. Více na www.mzv.cz a na www.europa.eu.